

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
З ОДИНОКИМИ БАТЬКАМИ**

Виконала: магістрантка 2-го курсу, групи 8.2319-ср-з
спеціальності 231 «Соціальна робота»
освітньо-професійної програми
«Соціальна робота»
Т.Ю. Родкіна

Керівник: доцент кафедри соціальної філософії та
управління,
доцент, к.філос.н. Маліновська О.С.

Рецензент: доцент кафедри соціальної філософії
та управління,
доцент, к.філос.н. Маловічко О.В.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціології та управління
Кафедра соціальної філософії та управління
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 231 «Соціальна робота»
Освітньо-професійна програма «Соціальна робота»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри соціальної філософії та
управління

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2020 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ

Родкіній Тамілі Юріївні

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Інноваційні підходи в соціальній роботі з самотніми батьками

керівник роботи Маліновська Ольга Станіславівна, к.філос.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по-батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «25» травня 2020 року № 606-с

2. Строк подання студентом роботи 3 грудня 2020 року

3. Вихідні дані до роботи Кубицький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 300 с.; Мигович І. І. Соціальна робота з неповною сім'єю. Серія Педагогіка і соціальна робота. Ужгород, 2016. №35. С. 127–132. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2-х ч.; Ч. І. Сучасні орієнтири та ключові технології / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрович. Київ : ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 256 с.; Чубук Р. В. Прикладні аспекти соціальної роботи з неповними сім'ями. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. 2016. № 142. С. 204-207.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1. Дослідити стан наукової розробки проблеми інноваційних підходів в соціальній роботі з самотніми батьками. 2. Уточнити зміст основних понять дослідження: «самотні батьки», «соціальна робота», «інноваційні підходи». 3. Обґрунтувати основні принципи та методи дослідження інноваційних підходів в соціальній роботі з самотніми батьками. 4. Охарактеризувати самотніх батьків як об'єкт соціальної роботи. 5. Проаналізувати правове регулювання системи соціального захисту самотніх батьків в Україні. 6. Дослідити зарубіжний досвід застосування інноваційних підходів у соціальній роботі з самотніми батьками. 7. Проаналізувати сучасний стан розвитку соціальної роботи з самотніми батьками в Україні. 8. Визначити фактори оптимізації застосування інноваційних підходів у системі соціальної роботи з самотніми батьками.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Маліновська О.С., доцент кафедри соціальної філософії та управління	25.05.2020	25.05.2020
Розділ 2	Маліновська О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	26.06.2020	26.06.2020
Розділ 3	Маліновська О.В., доцент кафедри соціальної філософії та управління	03.10.2020	03.10.2020

7. Дата видачі завдання 25 травня 2020 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Березень –квітень 2020	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Травень 2020	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Травень 2020	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Червень 2020	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Липень – серпень 2020	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Жовтень – листопад 2020	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Листопад 2020	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Листопад – грудень 2020	<i>виконано</i>

Студент _____ Т.Ю. Родкіна

Керівник роботи _____ О.С. Маліновська

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ І.С. Цапліна

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 88 сторінок, 56 позицій у списку літератури та 1 додатку.

ОДИНОКІ БАТЬКИ, СОЦІАЛЬНА РОБОТА, ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ

Метою дослідження є аналіз інноваційних підходів в соціальній роботі з самотніми батьками.

Об'єктом дослідження виступають самотні батьки як особлива категорія клієнтів соціальної роботи.

Предмет дослідження – інноваційні підходи у соціальній роботі з самотніми батьками.

Методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, структурно-функціональний, аналіз статистичних даних, анкетування.

Гіпотеза: застосування інноваційних підходів у соціальній роботі з самотніми батьками дозволить покращити стан таких сімей.

Висновки:

1. Самотні батьки є особливою категорією населення, яка потребує соціального захисту з боку держави, оскільки у них виникає багато соціальних проблем (матеріальних, соціально-психологічних, виховних) і простежуються певні негативні явища, пов'язані з малозабезпеченістю, порушенням традицій розподілу сімейних ролей, вихованням дітей, функціонуванням.

2. Нормативно-правова база стоїть на захисті самотніх батьків, вона чітко та неупереджено регулює правові відносини.

3. Під інноваційними підходами мається на увазі робота з індивідуумами і їх взаєминами, спрямована на розвиток, підтримку під час кризи, наставництво або вирішення проблем за допомогою сучасних методів. Інноваційні підходи у соціальній роботі з самотніми батьками використовуються з урахуванням зарубіжного досвіду та ефективності тих чи інших методів у вітчизняній практиці.

SUMMARY

Qualification work consists of 88 pages, 56 literature sources and 1 annex.

SINGLE PARENTS, SOCIAL WORK, INNOVATIVE APPROACHES

Research purpose is to analyze innovative approaches in social work with single parents.

Research object is the single parents as a special category of social work clients.

Research subject is the innovative approaches in social work with single parents.

Research methods are analysis, synthesis, induction, deduction, structural and functional, statistical data analysis, questionnaire.

Research hypothesis is that the application of innovative approaches in social work with single parents will improve the condition of such families.

Conclusions:

1. Single parents are a special category of the population that needs social protection from the state, because they have many social problems (material, socio-psychological, educational) and there are some negative phenomena associated with poverty, violation of traditions of the family roles distribution, upbringing of children, functioning.

2. The regulatory framework is based on the protection of single parents, it clearly and impartially regulates legal relations.

3. Innovative approaches mean working with individuals and their relationships, aimed at development, support during the crisis, mentoring or problem solving using modern methods. Innovative approaches in social work with single parents are used taking into account foreign experience and the effectiveness of certain methods in domestic practice.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОДИНОКИМИ БАТЬКАМИ.....	9
1.1. Стан наукової розробки проблеми інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками.....	9
1.2. Уточнення основних понять дослідження: «одинокі батьки», «соціальна робота», «інноваційні підходи».....	21
1.3. Принципи та методи дослідження інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками.....	27
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОДИНОКИМИ БАТЬКАМИ.....	31
2.1. Одинокі батьки як об'єкт соціальної роботи.....	31
2.2. Правове регулювання системи соціального захисту одиноких батьків в Україні.....	42
2.3. Зарубіжний досвід застосування інноваційних підходів у соціальній роботі з одинокими батьками.....	48
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОДИНОКИМИ БАТЬКАМИ.....	60
3.1. Сучасний стан розвитку соціальної роботи з одинокими батьками в Україні.....	60
3.2. Фактори оптимізації застосування інноваційних підходів у системі соціальної роботи з одинокими батьками.....	68
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	84
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інноваційні підходи в соціальній роботі є актуальною темою в системі соціальних знань. При використанні інноваційних підходів відбувається взаємодія між суб'єктами соціальної роботи з метою вирішення проблем клієнта, завдяки сучасним методам. Це нові методи, форми, технології і способи вирішення проблем одиноких батьків.

Соціальна робота з неповною сім'єю повинна проводитися за допомогою соціально-психологічних, медико-соціальних і правових заходів, спрямованих на усунення умов та причин виникнення проблем, конфліктів, стресових станів.

Актуальність теми кваліфікаційної роботи полягає в тому, що в наш час велика кількість людей не можуть самостійно впоратися зі своїми проблемами, тому що у клієнтів соціальної роботи не завжди вистачає внутрішніх сил і ресурсів для виходу з важкої життєвої ситуації. Тому у наш час проблема одиноких батьків потребує інноваційних підходів вирішення, адже у сучасному світі трапляються дуже різноманітні ситуації, вихід з яких не завжди досягається стандартними шляхами. Ефективність роботи залежить від процесу використання інноваційних підходів та досвіду соціального працівника та взаємодії між учасниками. Неабияке значення має вивчення зарубіжного досвіду і пристосування його до вітчизняних реалій.

Проблемна ситуація дослідження полягає у тому, що одиноким батькам потрібна допомога у піклуванні за дитиною, але через певні стереотипи, які склалися у сучасному світі не всі одинокі батьки звертаючись за допомогою до соціальних працівників є повністю відвертими у життєвій ситуації, що у них склалась. Через це надання соціальної допомоги та підтримки ускладнюється. Тому для вирішення цих проблем повинні застосовуватись інноваційні підходи у роботі з одинокими батьками. Частіше сім'я з одним піклувальником представлена мамою з дитиною, але також існує проблема одиноких тат, яка потребує особливих інноваційних підходів. Зараз постає проблема закріплення правого і соціального статусу такої категорії, як «батько-одинак», в тому числі і

в трудовому праві. Щороку збільшується кількість неповних сімей без матері, тому зараз постає питання про захист чоловіків-батьків та сприяння їх участі в житті дитини.

Робота з неповною сім'єю передбачає надання допомоги у вихованні дитини, запобігання негативному впливу. Особливо важливо вирішувати такі питання, як: нормалізація взаємин дитини з обома батьками, встановлення нормального мікроклімату в тій сім'ї, в якій залишилася дитина; відповідальність батьків за виховання; вирішення юридичних проблем, які мають місце в такій сім'ї.

Існуючі проблеми у функціонуванні сім'ї, де піклувальник лише батько, на сучасному етапі обумовлюють необхідність надання йому вчасної допомоги з боку держави, суспільства. Тому робота соціальних служб щодо роботи з такою сім'єю є необхідною. Соціальна допомога має на меті надання різноманітних соціальних послуг сім'ї в умовах конкретного суспільства, конкретної ситуації. Ці послуги сприятимуть формуванню у сім'ї нормальної життєдіяльності. Соціальні послуги можуть мати інформаційний, консультативний характер, метою їх є надання психолого-педагогічної, правової, соціально-медичної, матеріальної підтримки сім'ям. Завдання полягає у тому, щоб допомагати сім'ям в цілому і кожному її члену вирішувати повсякденні життєві труднощі, проблеми, долати перешкоди для нормалізації стосунків у сім'ї і відповідно для покращення якості життя.

Проблему роботи з самотніми батьками вивчали такі дослідники, як: І.В. Албул, В.О. Андрієць, О.П. Андрійчук, І.М. Бушай, В.М. Зотов, А.Й. Капська, О.І. Караман, В.О. Таран, Н.О. Резанова та інші.

Проте, незважаючи на представленість її у науковій літературі, деякі питання потребують додаткової розробки, якій і присвячена ця магістерська робота.

Об'єктом дослідження виступають самотні батьки як особлива категорія клієнтів соціальної роботи.

Предмет дослідження – інноваційні підходи у соціальній роботі з

одинокими батьками.

Метою дослідження є аналіз інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками.

Згідно з метою маємо такі *завдання*:

- дослідити стан наукової розробки проблеми інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками;
- уточнити зміст основних понять дослідження: «одинокі батьки», «соціальна робота», «інноваційні підходи»;
- обґрунтувати основні принципи та методи дослідження інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками;
- охарактеризувати одиноких батьків як об'єкт соціальної роботи;
- проаналізувати правове регулювання системи соціального захисту одиноких батьків в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід застосування інноваційних підходів у соціальній роботі з одинокими батьками;
- проаналізувати сучасний стан розвитку соціальної роботи з одинокими батьками в Україні;
- визначити фактори оптимізації застосування інноваційних підходів у системі соціальної роботи з одинокими батьками.

Гіпотеза: застосування інноваційних підходів у соціальній роботі з одинокими батьками дозволить покращити стан таких сімей.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури і додатків.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ

ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОДИНОКИМИ

БАТЬКАМИ

1.1. Стан наукової розробки проблеми інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками

Розглядаючи проблему інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками, слід зазначити, що дана проблема є актуальною, але не достатньо вивченою.

Одинокі батьки є особливою категорією населення, яка потребує соціального захисту з боку держави, оскільки у них виникає багато соціальних проблем (матеріальних, соціально-психологічних, виховних) і простежуються певні негативні явища, пов'язані з малозабезпеченістю, порушенням традицій розподілу сімейних ролей, вихованням дітей, функціонуванням.

На думку О.В. Пожидаєвої, початковий стан наукової розробки різних підходів допомоги людям бере свій відлік значно «раніше від того часу, коли вона виокремилась у самостійну галузь діяльності. Цей період не входить у галузь наукового знання, але діапазон засобів впливу і здійснення допомоги у практиці повсякденного життя був досить широким і різноманітним» [32].

Так, перші психотерапевтичні втручання, запропоновані більше тисячі років тому Гіппократом, лягли в основу більшості сучасних технік: системного діагностичного інтерв'ю, збирання анамнезу, побудови психотерапевтичних відносин довіри і навіть інтерпретації снів та усвідомлення затамованих почуттів.

Перші способи послаблення страждань за допомогою духовного впливу і виховання запропонували релігійні лідери і філософи давнини. Вони діяли як «консультанти», впливаючи на своїх учнів за допомогою своїх учень і стимулюючи тим самим їхнє емоційне, духовне й інтелектуальне зростання.

І хоча ще у XVIII столітті ці теорії допрацьовувалися, дійсно інноваційними підходами зобов'язані психіатрам Й.Брейєру і З.Фрейду. Саме вони розробили нові методи допомоги, серед них «лікування розмовою» через катарсис (не пригнічення, а очищення думок пацієнта) і заклали основи психіатричного втручання. Однак ці установки були направлені не тільки на нужденних, але і на зміну суспільного негативного ставлення до цих людей.

У 1917 році виходить книга «Соціальні діагнози», в якій описані теоретичні та методологічні основи соціальної роботи. У центрі уваги стояли питання індивідуальної роботи з клієнтом, де намітилися відходи від методів моральних переконань і альтернатив та перехід до методів впливу та соціально-психологічної взаємодії.

З.Фрейд намагався обґрунтувати той факт, що «причини деяких хвороб взагалі лежать за межами медицини і не можуть бути подолані з суто медичних позицій: це неусвідомлені комплекси, що набуті з дитинства, забуті конфлікти. І як наслідок, поступово склалися два напрями у психотерапії: медичний – клінічно орієнтований і психологічний – особистісно орієнтований, або немедична терапія» [14, с. 181].

У 1920 році відбулося реформування в методі індивідуальної роботи, оскільки в практику привносяться елементи психоаналізу, а це дозволяло інтропсихічні процеси аналізувати в контексті соціальних проблем.

Психоаналіз розширював уяву про діагноз та давав науковий метод вивчення не тільки особистості, але і соціальних відхилень, що було особливо важливо для соціальних працівників. Оточуюче середовище, в якій знаходився клієнт, тепер інтерпретувалося в єдиній науковій системі і логіці [9, с. 37].

В 20–30-ті роки XX ст. психоаналітичні ідеї З.Фрейда та його послідовників висунули на перший план психодинамічну теорію соціальної роботи. Це дозволило деяким відомим спеціалістам на Заході стверджувати, що психодинамічний підхід виріс із визнання того, що морально-терапевтична традиція, добродійність принесли в соціальну роботу багато ненаукового,

приблизного, неточного, всього того, що базувалося на здоровому глузді [44, с.162].

Це не дозволяло вирішувати багато завдань соціальної допомоги, що були пов'язані з труднощами керування поведінкою людей, збереження їх здоров'я та реабілітації.

Ідеї В. Джемса про те, що емоції й дії, так само як і мислення та розум, є важливою складовою людського існування, вплинули на розвиток методів соціальної роботи з різними категоріями клієнтів, у тому числі і самотніми батьками. Він увів такі поняття, як «вільна воля», «свідомість» і «адаптивне функціонування». У роботі «Соціальні діагнози» зазначено, що В.Джеймс «вперше описав процес взаємодії соціального працівника і клієнта. Процес постає як певна послідовність, процедура, діяльність, підпорядкована певній логіці, що виражається у системному підході до клієнта».

Далі процедура трансформується в метод індивідуальної роботи, який став визначальним в технологіях соціальної роботи.

Найбільшого успіху в галузі теоретичних досліджень соціальної роботи досягла Мері Річмонд, яка описала сутність індивідуальної роботи як методу соціальної роботи [21, с. 90].

Її підходи базувалися на основі біхевіористської школи психології і на основі психоаналізу З.Фрейда. Одною з перших книг М.Річмонд в галузі теорії соціальної роботи є фундаментальна праця «Дружній візит до бідняків: керівництво для працюючих в благодійних організаціях», де філософія допомоги переосмислюється як дружня акція одного суб'єкта по відношенню до другого, тут ще присутнє філософське розуміння процесу, яке йде ще від Арістотеля.

М. Річмонд досить своєрідно зобразила процес взаємодії соціального працівника та клієнта «як використання здорового глузду в безглуздій ситуації».

Процес допомоги складався з наступних етапів:

- отримання інформації;
- діагноз (дослідження стану соціальних відхилень);
- прогноз (надія поліпшення ситуації);

– лікування (надання допомоги клієнту) [23, с. 72].

Окрім розробки моделей «взаємодії на основі психоаналітичної теорії, визначалися принципи взаємодії соціального працівника та клієнта, які Річмонд називала принципами ментальної гігієни. Далі ці принципи будуть прийняті у якості основи етичного кодексу соціального працівника» (М. Річмонд).

З теоретичної діяльності М. Річмонд почав оформлюватися певний підхід, школа соціальної роботи, яка отримала назву «діагностична школа», діагностичний підхід в соціальній роботі [1, с. 25].

Інший підхід в розвитку теорії та практики соціальної роботи ми знаходимо у напрямі, що отримало назву «функціональна школа соціальної роботи».

Ідеологами даного напрямку стали О.Ранк та Дж.Тафт. Функціональна школа в основу своєї теоретичної побудови поклала не діагноз, а процес взаємодії соціального працівника і клієнта.

За їхньою думкою, найбільш важливий у взаємодії соціального працівника та одиноких батьків, є процес як форма і засіб зміни ситуації. Звідси основне завдання полягало в тому, щоб допомога була прийнята і усвідомлена клієнтом [13].

В цьому випадку встановлюються інші взаємовідносини між суб'єктами, вони стають партнерами і несуть рівну відповідальність за зміну ситуації. Головний напрям даної теоретичної думки полягав у створенні і розвитку технік та методів допомоги клієнту.

Гуманістичні підходи А. Маслоу та інших визначили подальший розвиток функціональної школи соціальної роботи. Дана школа бере на озброєння теоретичні постулати про особистість як систему, що постійно тяжіє до свого позитивного саморозвитку. Такі уявлення про особистість дозволяли будувати інші підходи в техніках та методах допомоги [11].

Початок ХХ століття ознаменувався народженням профконсультування. Френк Парсонс запропонував трикомпонентну модель, яку можна використовувати при виборі професії:

- аналіз інтересів, здібностей і схильностей індивіда;
- підбір доступних спеціальностей;
- використання логічних міркувань для визначення найкращої альтернативи [4].

Завдяки тому, що Ф. Парсонс із колегами використовували нову технологію тестування безробітних, одиноких батьків й інтерв'ювання, вони виявили, що соціальним працівникам досить ефективно та спеціалізовано допомагає у наданні допомоги.

В середині ХХ століття збільшується вплив марксистської теорії соціальної роботи, що посилювалося перевагою лівих сил у більшості індустріально розвинутих країн.

Її основна ідея – це перетворююча активність особистості у вирішенні власних проблем та проблем оточуючого середовища. У суспільстві, що побудовано на основі принципу соціальної справедливості, державна опіка розповсюджується на всіх громадян [10].

Ще одним відкриттям в сфері інноваційних підходів з одинокими батьками, стала теорія Карла Роджерса про те, що люди з проблемами в емоційній сфері не є «психічно хворими», більшості людей просто необхідне безпечне оточення, де вони можуть «пережити» свої проблеми. Він підкреслював важливість особливих, гарних стосунків «клієнт – психотерапевт» [8].

В 50-ті роки розвинулася валеологічна теорія соціальної роботи, що оснований на досягненнях екопсихології (питань екологічної терапії, збереження здорового способу життя), що сприяла формуванню у населення ідеології і практики життєзберігаючої поведінки, зміни суспільної свідомості в цьому плані, підвищення цінності здорового життя.

Приблизно в цей час отримує свій розвиток педагогічна теорія соціальної роботи, що активізувала аналіз соціально-педагогічних можливостей громад та теоретичне осмислення роботи з соціальними групами, надання допомоги людині у мікро середовищі, тобто за місцем проживання [19].

До кінця 60-х років у професійних соціальних працівників виникла потреба у систематизації накопичених знань. Був створений список теорій, що систематизувалися за положенням, і були зроблені спроби оцінити відносну цінність кожної з них.

Однак справа обмежилася лише описом. Небагато теорій було піддано ґрунтовному аналізу, і небагато зусиль було прикладено до систематичного зіставлення схожостей та відмінностей між різними підходами до справи [25].

Через те, що сфера соціальної роботи була перенасичена різними теоріями, часто стали використовувати раціоналізацію. В концептуальному сенсі це було привабливо. Стверджувалося, що в основі теорії і практики соціальної роботи лежать єдині цілі.

Однак до 70-х років стало зрозуміло, що ейфорія з приводу уніфікації теоретичних знахідок була передчасною. Виникли нові теорії, в тому числі такі, що надавали більше місця поглядам клієнта, і клієнт став центром і зосередженням практичних зусиль соціального працівника [26].

Щодо Радянського Союзу, то більшість науковців стверджують, що тоді була створена доволі ефективна, але популістська за змістом система соціального забезпечення одиноких батьків, яка мала такі складники:

1) державне соціальне страхування (за рахунок відповідних централізованих союзних фондів);

2) пенсії (за віком; за інвалідністю; за вислугою років) та допомоги (у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю; на дітей з малозабезпечених сімей; багатодітним та одиноким батькам тощо);

3) соціальне обслуговування інвалідів і літніх громадян (утримання в будинках-інтернатах з повним державним забезпеченням; протезування; надання засобів пересування; пільги на проїзд на транспорті; житлові, побутові та податкові пільги тощо);

4) безкоштовна медична допомога (надання медичних послуг у поліклініках, лікування в санаторіях, лікарнях, на курортах тощо);

5) безкоштовне виховання дітей (в яслах, дитячих садках, дитячих будинках, санаторіях, піонерських таборах тощо) [16].

«Однак виявилось, що держава не в змозі підтримувати цю систему. Загалом соціальне забезпечення, яке сформувалося в радянський період, мало ознаки того періоду й відображало ідеологію державної опіки». Організаційно цю функцію здійснювали органи соціального забезпечення, діяльність яких відповідала централізовано-плановій економіці, адміністративно-командній системі управління, патерналістському, медично орієнтованому підходу до надання суспільної допомоги людям.

Тому поняття «соціальний захист» у нашій країні почало широко вживатися тільки на сучасному етапі, хоча в тій чи іншій формі соціальний захист завжди був властивий суспільству. Потреба саме в соціальному захисті зумовлена природою ринкової економіки, яка не в змозі забезпечити своїм суб'єктам гарантований дохід і зайнятість. Ціла сукупність факторів спричинили суттєві відмінності в рівні доходів, стану здоров'я, обсязі задоволення потреб» [24].

Зменшити негативний вплив таких факторів на рівень життя певних прошарків населення й має соціальний захист. Соціальний захист для населення, зокрема одиноких батьків, має стати комплексом економічних, соціальних та правових заходів і сукупністю інститутів, що дають можливість усім громадянам країни однакові можливості для підтримання певного рівня життя, а також підтримку окремих соціальних груп населення.

Соціальна захищеність має включати систему дій і засобів, що оберігають будь-якого громадянина країни, одиноких батьків зокрема, від економічної та соціальної деградації в результаті безробіття, хвороби, виробничої травми, народження дитини, інвалідності, старості тощо, а також надання медичних послуг та допомог сім'ям із дітьми.

Взагалі інноваційні підходи в соціальній роботі з одинокими батьками пов'язані з досить пізньою спеціалізованою формою допомоги.

Психодинамічні, психосоціальні теорії соціальної роботи сьогодні використовують досягнення фрейдизму та неофрейдизму, інколи модернізуючи та переосмислюючи їх.

В той же час вони мають самостійну специфіку, орієнтуючись на комплексну, цілісну підтримку людини, хоча і акцентують увагу в цій проблематиці на психологічних та соціально-психологічних компонентах.

На думку В. М. Тименко, «на сьогодні спостерігаються спроби об'єднання всіх розглянутих напрямів в єдину теорію на основі холономних та синергетичних підходів. Даний методологічний підхід до впливу і взаємодії дозволяє, передусім, для соціальної роботи відійти від її основополагаючих принципів «особистість-середовище» та «середовище-особистість» і обрати в якості нового робочого підходу принцип «я та інші»» [51].

Така установка дозволить зосереджуватися не на одному зв'язку або домінанті, оскільки це протирічить самим природнім об'єктивним системам, а як мінімум на шести, які необхідно враховувати при побудові концепції та системи пояснення та розуміння феноменологічного ряду.

Тетраедр як система взаємозв'язку соціального працівника та клієнта стає в цьому випадку моделлю опису процесу допомоги. В цьому випадку соціальна робота виступає в якості проміжної ланки, що дозволяє налагоджувати зв'язки людини зі світом, не надаючи переваги ні особистості, ні середовищу, що спостерігалось раніше в теоретичних підходах в соціальній роботі.

З другого боку, ці теорії дозволяють будувати глобальні моделі соціальної роботи на різних рівнях: політичних, суспільних, духовних, географічних оскільки глобальний контекст можна змоделювати як змінюючу основу для соціальної роботи та її окремих частин.

У професійній діяльності спеціаліста соціальної роботи розробка інноваційних підходів є одним із провідних напрямів. Якщо говорити про інноваційні підходи як процес допомоги один одному, то історично вони виникли давно і з часом вдосконалювалися та урізноманітнювалися.

Унікальність інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками полягає в тому, що вони базуються на багатьох дисциплінах, серед них: філософія, педагогіка, психіатрія, психологія, соціологія і розвивалися разом з ними.

Уперше за інноваційними підходами був закріплений офіційний статус у межах психотерапії, а потім і психології. Виникнення перших психотерапевтичних і психологічних шкіл зумовило автономізацію психотерапії.

Багато науковців досліджували проблему самотніх батьків, а також інноваційні підходи у роботі з ними.

На думку І. С. Кона діти, які виростили без матері, мають знижений рівень домагань, «у них вищий рівень тривожності, частіше зустрічаються невротичні симптоми, хлопчики з важкістю спілкуються з однолітками, гірше засвоюють істинно чоловічі ролі, але гіпертрофують деякі чоловічі риси: грубість, войовничість. Часто дитина починає бунтувати проти крайньої залежності від матері, або виростає пасивною, млявою, фізично слабкою» [27].

Е. Сюллеро пише про те, що діти з одним з батьків:

- не впевнені в собі;
- відчують труднощі з визначенням моральних цінностей, із взяттям на себе відповідальності, з розвитком почуття обов'язку і з прийняттям зобов'язань по відношенню до ближніх;
- з важкістю поважають авторитети і стикаються з труднощами завоювання власного авторитету;
- частіше мають психологічні комплекси, які в гіршому випадку можуть привести їх до алкоголізму, токсикоманії та правопорушень.

У дітей з неповних сімей також спостерігається порушення самооцінки. У літературі часто зустрічається думка про феномен масової соціальної самотності дітей з неповних сімей та їх невисоку здібність будувати конструктивну міжособистісну взаємодію. У дітей з неповних сімей спостерігається також і деформація ідентифікації з батьками. Все це підвищує ступінь ризику при

взаємодії дітей з неповних сімей з соціальним оточенням, деформують розвиток особистості дитини.

Л. П. Кузнецова зазначає, що у міру становлення в нашій державі соціально-педагогічної допомоги як професійної діяльності, допомога самотнім батькам знаходить своє призначення і в соціальній сфері [21, с. 39].

Визначається як кваліфікована порада, допомога особам, які мають певні соціальні проблеми, спрямована на відновлення і оптимізацію соціальних функцій задля сприяння їх соціалізації, а також генерації соціальних норм спілкування.

Спостерігається також і ряд відмінностей у ставленні до дітей в неповних сім'ях. Так, для хлопчиків у неповних сім'ях часто існує більше число обмежень і заборон, ніж дівчат. На думку А. І. Захарова, в сім'ях хлопчиків велику строгість батьків можна інтерпретувати як реакцію на неприйняття в хлопчиків небажаних рис характеру колишнього партнера. Тут сини нерідко стають «козлами відпущення» для зменшення в батьків нервової напруги і почуття емоційної незадоволеності. У сім'ях дівчат все навпаки – кількість погроз, осуду і фізичних покарань у неповних сім'ях в порівнянні з повними значно менше.

Проблеми психологічної допомоги сім'ї стали об'єктом пильної уваги і українських дослідників: О. І. Бондарчук, В. І. Брутман, А. Я. Варга, С. Н. Єніколопов, Т. С. Зелінська, А. Й. Капська, Т. І. Науменко, В. Г. Постовий, І. Ю. Хамітова. Активно досліджуються особливості змін у функціонуванні сімей в сучасному кризовому соціумі, розробці нових методів і методик психотерапевтичної і консультативної роботи з ними тощо. Створюються школи для молодих батьків, центри соціально-психологічної та психолого-педагогічної допомоги сім'ям, підготовки батьків до народження і виховання дитини і т. ін. Розлучення батьків – найбільш масове джерело формувань неповних сімей. При розлученні діти переживають стрес, наслідком чого є порушення їх соціальної адаптації.

Найбільш типовою ситуацією після розлучення є те що мати одна виховує дитину або декілька дітей, однак зараз з'являється все більше батьків-одинаків

які самі виховують дітей. Це пов'язано з тим фактом, що за радянських часів дитину частіше залишали з матір'ю, незалежно від того, яке виховання вона може їй дати, наскільки може матеріально забезпечити. Зараз існує тенденція залишати дитину з тим з батьків, хто може більше дати дитині у виховному та матеріальному плані. Тому нерідко опікується дитиною саме батько, а не матір [50].

Комплексна форма надання допомоги клієнту передбачає його взаємодію з різними спеціалістами, які вивчають різні аспекти проблеми (соціальні, правові, психологічні, педагогічні тощо). Ця форма надання послуг самотнім батькам реалізується у спеціалізованих закладах комплексної допомоги: центрах сім'ї та дитини.

Через інноваційні підходи з самотніми батьками спеціалістами також надається підтримка не тільки з моральної точки зору, більшість дізнається де отримати фінансову допомогу, як вирішити ту чи іншу проблему.

Інноваційні підходи з самотніми батьками охоплюють вже усталені: соціальне забезпечення, соціальні гарантії держави населенню, соціальну допомогу, соціальне страхування. А також інноваційні підходи у сучасності виконують такі функції: налагоджують партнерські стосунки соціальних працівників з батьками; ознайомлюють батьків з новими програмами, з якими працюють дошкільні та шкільні заклади; інформують батьків про підходи районних закладів, які працюють з неповними сім'ями щодо виховання і навчання дітей; нетрадиційні методи роботи з дітьми та їх батьками; створюють атмосферу спільності інтересів соціальних працівників і батьків; взаємопідтримка; взаємопроникнення дітей та батьків у проблеми одне одного; визначають потенціал родини до освоєння сучасних технік у вихованні; плекають сучасне свідоме ставлення до материнських та батьківських функцій; збагачують виховні уміння батьків; підтримують їх упевненість у своїх батьківських можливостях [22].

«Сучасна соціальна робота в Україні розвивається під впливом новітніх світових тенденцій, має свої особливості, обумовлені історичним, національним

розвитком. Суб'єктами соціальної роботи в нашій країні насамперед виступають організації, установи, соціальні інститути суспільства. До них належать структурні підрозділи законодавчої, виконавчої та судової влади різного рівня.

Особливу роль тут відіграють такі міністерства та відомства, як Міністерство соціальної політики, Міністерство освіти і науки, Міністерство молоді та спорту, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство юстиції, Державна соціальна служба для сім'ї, дітей і молоді, Державна служба зайнятості та ін.

На місцевому рівні цю роботу виконують виконавчі органи, соціальні служби та заклади соціального спрямування різної відомчої підпорядкованості – центри соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, служби у справах сім'ї, служби у справах неповнолітніх, центри соціальної роботи та практичної психології, територіальні центри соціального обслуговування різних категорій населення, соціальні притулки для дітей і підлітків, соціальні гуртожитки, центри соціально-психологічної допомоги неповнолітнім, які опинилися в складних життєвих обставинах, соціальні центри матері та дитини, центри екстреної психологічної допомоги по телефону та інші установи і заклади» [30].

Соціальною роботою також займаються неприбуткові та неурядові організації, об'єднання. До таких належать благодійні фонди, спілки та товариства, громадські організації соціального спрямування всеукраїнського, регіонального та місцевого рівнів, у тому числі волонтерські організації.

Отже, використання інноваційних підходів в соціальній роботі з самотніми батьками є необхідним і це нам доводить історія розвитку соціальної роботи. Інноваційні підходи дозволяють підлаштувати роботу спеціалістів під сучасний темп життя. Інноваційні підходи потрібно розвивати, потрібно застосовувати у буденній праці соціальних працівників та повсякденному житті самотніх батьків.

1.2. Уточнення основних понять дослідження: «одинокі батьки», «соціальна робота», «інноваційні підходи»

У даному підрозділі розглянемо понятійний апарат з теми дослідження, але для початку розтлумачимо головне поняття, від якого будимо надалі відштовхуватись.

Визначення поняття «одинокого батька» можна знайти в постанові Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами трудових спорів» від 6 листопада 1992 р.» (Василь Мороз) № 9. Згідно з п. 9 цієї постанови одиноким батьком слід вважати чоловіка або жінку, які не перебувають в шлюбі та в свідоцтві про народження дитини якої відсутній запис про матір або батька дитини або запис про матір, батька зроблений у встановленому порядку за вказівкою батька або матері; вдівця або вдову; іншого чоловіка або жінку, які виховують й утримують дитину самі. За цим визначенням, для визнання «іншого чоловіка або жінки» одиноким необхідні дві ознаки: він й виховує дитину, і сам її утримує. Участь матері, батька або інших осіб в утриманні дитини не позбавляє батька або матір статусу одинокого [36].

Розглянемо тлумачення «одинокого батька, матері» яке трактують нам нормативні документи. «Відповідно до П. 12 порядку надання документів та їх складу при застосуванні податкової соціальної пільги, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2006 р. № 2035, визначено поняття «самотній батько або самотня матір» – це особи, які на момент застосування працедавцем пільги, маючи дитину (дітей) віком до 18 років, не перебувають у шлюбі, зареєстрованому згідно з законодавством» [18].

«Одиноким батьком вважається людина, яка виховує дитину сама (коли не укладений шлюб з матір'ю або батьком дитини). Але не дивлячись на втрати та кризові ситуації, які доводиться переживати й переборювати родині, пристосовуючись до нових суспільних умов, значення її не зникає, а скоріше навіть збільшується», – вважає Н. І. Тавровецька [49].

На думку О. Беляєвої, одинокий батько, матір – це людина, яка за певних життєвих обставин залишилася з дитиною сама, наприклад: матір позбавили

батьківських прав або дружина померла, тому чоловік залишився вдівцем з дитиною [2].

Одинокі батьки є клієнтами соціальної роботи, тому далі розглянемо що таке соціальна робота.

Соціальна робота, насамперед, спрямована на протидію суспільним соціальним протиріччям.

«Одну з перших спроб проаналізувати сутність соціальної роботи здійснила розробник концепції професійної соціальної роботи американка М. Річмонд у книзі «Соціальні діагнози», яка була опублікована в 1917 році.

Автор розглянула теоретичні та методичні основи індивідуальної соціальної роботи, наголошуючи на значенні соціальної роботи для захисту людини, яка опинилася в несприятливій ситуації, вказуючи на необхідність правового регулювання головних засад соціальної роботи [28, с. 15].

Саме М. Річмонд обґрунтувала ідею бідності як хвороби, що підлягає комплексному соціальному лікуванню. Суспільство повинно працювати з індивідами, котрі опинились в складних життєвих обставинах.

Важливим кроком на шляху соціального лікування є ефективна реалізація захисту прав людини, окремого конкретного індивідуума.

Підтримуючи дану позицію, вчені Г. Попович, Дж. Лукас, О. Василенко, наголошують, що основоположною фундаментальною підвалиною в організації соціальної роботи є «права людини» [34, 36-44].

Вказана гуманістична ідея втілена і в Конституції України, де в ст.3 проголошено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави.» Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [18].

«Виходячи з даного положення, головним принципом функціонування держави має бути принцип «людина понад усе».

Саме на це і спрямована соціальна робота, важливими функціями якої на думку Н. Кривоконь, є:

- 1) забезпечення таких умов для існування людини в суспільстві, за яких кожен громадянин може реалізувати право бути соціально захищеним;
- 2) сприяння досягненню та підтриманню стандартів життя, що гарантують гармонійний розвиток особистості;
- 3) забезпечення дії принципів соціальної справедливості в суспільстві» [19].

Англійські вчені Ш.Рамон та Т.Шанін визначають соціальну роботу як «організацію особистісної служби допомоги людям. Вона заснована на альтруїзмі і спрямована на те, щоб полегшити людям повсякденне життя в умовах особистої та сімейної кризи, а також по можливості кардинально вирішувати їх проблеми» [29].

Сучасна соціальна робота охоплює значну кількість напрямів, методів, наприклад, таких, як: соціальні послуги, соціальна профілактика, соціальна реабілітація, адаптація, терапія, консультування. Першочергово соціальна робота здійснюється для тих категорій громадян, які потребують додаткового соціального захисту: особи з обмеженими можливостями, громадяни похилого віку, діти, бездомні тощо.

В сучасній науковій літературі поняття «соціальної робота» розглядається в трьох основних значеннях:

- як практична професійна діяльність з надання допомоги та підтримки людям, які опинились у скруті;
- як навчальна дисципліна у процесі професійної підготовки фахівців з соціальної допомоги та підтримки населення;
- як галузь наукових знань, що ґрунтується на сукупності концепцій і теорій, досліджує принципи і закономірності, моделі і методи соціальної роботи, має свій об'єкт і предмет дослідження, систему наукових понять і категорій, сукупність методів дослідження [17, с. 40].

Соціальна робота є інструментом реалізації соціальної політики й може здійснюватися через соціальну діагностику, соціальну корекцію, соціальну педагогіку, соціальну профілактику, соціальну реабілітацію та інші механізми. Основним комплексним механізмом практичної реалізації соціальної політики є соціальна робота як система теоретичних знань та заснована на них практика, яка має на меті забезпечення соціальної справедливості шляхом підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторам соціального виключення [12, с. 37].

Мета соціальної роботи полягає у врегулюванні правових, економічних відносин людини і суспільства, наданні людині допомоги та підтримки в подоланні складних проблем та гідному самоутвердженні, що є, зрештою, основою соціалізації особистості, її повноцінного життя.

На думку більшості дослідників мета соціальної роботи полягає в наступному:

- збільшення ступеня самостійності клієнтів, їх здатності контролювати життя й ефективніше вирішувати свої проблеми;
- створення умов, у яких клієнти можуть максимально виявити свої можливості і одержати все, що їм належить за законом;
- адаптація або реадaptaція людей у суспільстві;
- створення умов, за яких людина, незважаючи на фізичне каліцтво, душевний зрив чи життєву кризу, може жити, зберігаючи почуття власної гідності і повагу до себе з боку оточення [31].

Абсолютно кожен клієнт соціальної роботи, включаючи самотніх батьків, має право на соціальний захист.

Соціальний захист – це комплекс економічних, правових та організаційних заходів, спрямованих на забезпечення основних соціальних прав громадянина в державі та пов'язаних із мінімізацією впливу чинників, що знижують якість життя населення. Соціальний захист охоплює весь комплекс відносин, сутнісних зв'язків та інтересів різних соціальних суб'єктів, суспільних організацій і

держави, спрямований на підтримання соціального добробуту людини в конкретних економічних умовах.

Соціальний захист може здійснити соціальний працівник провівши соціальну діагностику клієнта. У науковій літературі «соціальна діагностика» – це процес комплексного дослідження соціального явища з метою виявлення, розпізнання і вивчення причинно-наслідкових зв'язків і відношень, які характеризують стан і тенденції подальшого розвитку [41, с. 56].

Соціальний працівник – спеціаліст, діяльність якого спрямована на надання допомоги людині, сім'ї або групі осіб, що потрапили у складну життєву ситуацію, шляхом інформування, консультування, організації різних форм підтримки та обслуговування хворих чи самотніх людей [46, с. 90].

Соціальний працівник під час взаємодії із клієнтом, в нашому випадку це самотні батьки, після проведення соціальної діагностики застосовує певну систему спрямовану на вирішення проблеми.

Сьогодні найефективнішим способом вирішення проблеми самотніх батьків є інноваційні підходи в соціальній роботі з самотніми батьками.

Інноваційні підходи як особливий вид професійної діяльності міцно увійшов в культуру сучасного індустріального суспільства.

Дане поняття почало застосовуватись з 60-х років ХХ сторіччя коли були створені перші асоціації професійних соціальних працівників.

Під інноваційними підходами мається на увазі робота з індивідуумами і їх взаєминами, спрямована на розвиток, підтримку під час кризи, наставництво або рішення проблем за допомогою сучасних методів.

Завдання інноваційних підходів – надати клієнтові можливість проаналізувати, виявити і прояснити способи більш задовільного і повноцінного життя.

Інноваційні підходи з самотніми батьками використовують тоді, коли самотній батько тимчасово або постійно перебуває в кризовій ситуації, а соціальний працівник надає свій час, увагу і повагу своєму клієнту.

У різних літературних джерелах інноваційні підходи розглядаються як:

1) новітня форма надання допомоги щодо змісту та рішення проблемного завдання, при якій соціальний працівник сам не відповідає за виконання завдання, але допомагає в її вирішенні [4, с. 82];

2) оновлена діяльність соціального працівника спільно з клієнтом з метою вирішення певної проблеми і здійснення бажаних змін у клієнта [5, с. 28];

3) надання послуг з виявлення проблеми, її аналізу, розробки рекомендацій щодо вирішення проблеми за допомогою інноваційних підходів, при необхідності сприяння у виконанні певних дій [47, с. 19];

4) сучасна практика надання дієвої допомоги людям, заснована на переконаності в тому, що кожна фізично і психічно здорова людина в змозі впоратися майже з усіма проблемами, що виникають у її житті [14, с. 72];

5) кваліфікована допомога особам, які мають різні проблеми, з метою відновлення і оптимізації їх функцій, умов життєдіяльності [49, с. 17].

У той час є багато схожих визначень поняття «інноваційних підходів» і всі вони включають кілька загальних основних положень:

- інноваційні підходи сприяють розвитку особистості;
- інноваційні підходи допомагають навчатися новій поведінки;
- інноваційні підходи більше акцентують відповідальність клієнта, тобто визначають що незалежна, відповідальна людина здатна у відповідних обставинах приймати самостійні рішення, а соціальний працівник створює умови, які заохочують вольове поведження клієнта;
- інноваційні підходи допомагають людині вибирати і діяти на власний розсуд;
- інноваційні підходи допомагають розвитку здатності адекватно і повноцінно сприймати себе та інших людей, змінювати і робити гнучку систему внутрішньо і міжособистісних відносин;
- серцевиною інноваційних підходів є сучасна взаємодія між клієнтом і соціальним працівником [33, с. 61].

Вивчення основних понять є необхідним для вдалого використання інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками.

1.3. Принципи та методи дослідження інноваційних підходів в соціальній роботі з самотніми батьками

Методологічною основою кваліфікаційної роботи є сукупність загальнонаукових принципів і методів історичного пізнання.

В науковій літературі поняття «принцип» – центральне поняття, логічне вираження пізнання, основна ідея, що пронизує систему знань і встановлює субординацію цього знання [31, с. 40].

До загальнонаукових принципів дослідження належать: принцип об'єктивності, принцип історизму, принцип сходження від абстрактного до конкретного, принцип взаємозв'язку історичного та логічного, принцип загального зв'язку та розвитку, термінологічний принцип, системний принцип, когнітивний (пізнавальний) принци, та ін.

Так, принцип об'єктивності, якого ми дотримувались у дослідженні спирається на науковий аналіз історії, яка є науково об'єктивно висвітленою, позбавленою суб'єктивістських переколювань та шаблонності.

Принцип історизму допоміг нам проаналізувати становлення та розвиток інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками як різновид соціальної допомоги.

Наступним є принцип взаємозв'язку історичного та логічного, за допомогою нього ми змогли висвітлити послідовність застосування інноваційних методів та висвітлити причини застосування даного різновиду роботи.

Термінологічний принцип полягає в тлумаченні понятійно-категоріального апарату дослідження та його характеристика.

Системний принцип дає змогу нам визначити стратегію наукового дослідження.

Об'єктивний підхід дозволив довести що інноваційні підходи з самотніми батьками є хоч і не достатньо вивченим, але все ж достатньо ефективним методом соціальної допомоги.

Під час написання роботи використовувались загальнонаукові методи логічного аналізу, класифікації та систематизації, узагальнення, комплексного підходу, структурний метод, так і спеціальні – проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, міждисциплінарний, емпіричний тощо.

Важливе місце відводиться порівняльно-історичному методу, який дав можливість виявити спільні та відмінні риси інноваційних підходів та виявити особливості проведення роботи з самотніми батьками і дослідити специфіку використання різних засобів та методів.

Використання різних методів дозволило визначити історичне становлення процесу інноваційних підходів як таких. Методи використовуються для висвітлення діяльності соціального працівника в процесі використання інноваційних підходів з самотніми батьками.

Методи дозволяють констатувати, що інноваційні підходи є досить ефективними в допомозі самотнім батькам. Натомість історико-типологічний метод допоміг виявити засоби і механізми, за допомогою яких перші науковці застосовували інноваційні підходи. Історично-порівняльний метод дозволив порівняти виділені структурні частини предмету дослідження в часі і зіставити суспільно-політичні процеси в країні.

Методи системності і всебічності дозволили дослідити та узагальнити здобутки науки соціальної роботи у вивченні інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками.

Також у роботі використовується емпіричний метод та анкетування, що дає нам змогу визначити з якими проблемами у сучасному світі стикаються самотні батьки.

Отже, в результаті дослідження першого розділу можна зробити висновки що, нам вдалось розглянути сучасний стан та передісторію інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками та звернути увагу на те, що інноваційні підходи з самотніми батьками є досить недавнім різновидом соціальної роботи. Спираючись на літературу, ми дійшли висновку, що спочатку допомога самотнім батькам надавалась тільки від церкви, і то в поодиноких

випадках через те, що народження у незаконному шлюбі є аморальним проступком. Але якщо до XVIII століття допомогу самотнім батькам надавала церква та монастирі (одягом чи їжею), то потім дану проблему взяли на себе громади та організації. Зі створенням Радянського Союзу самотні батьки були хоч морально і засуджені громадськістю, але все ж таки захищені на законодавчому рівні державою. Такі норми залишились і в самостійній Україні, але удосконалення нормативної бази залишається нагальним у демократичному суспільстві. Натомість період становлення та розвиток технології інноваційних підходів є новим і від початку популярним у психології, педагогіці а тільки з часом дану технологію почали залучати в соціальній роботі із самотніми батьками.

Також на основі наукової літератури нам вдалось розтлумачити понятійно-категоріальний апарат з теми дослідження та звернути увагу на те, що поняття «самотні батьки» має велику кількість тлумачень.

«Поняття «соціальна робота» застосовується до великої кількості дисциплін і має свої особливості та структуру. Тому під час нашого дослідження ми будемо притримуватись такого тлумачення «соціальна робота» – це розуміння відповідної професійної діяльності соціальних інституцій, державних і недержавних організацій, груп і окремих індивідів з надання допомоги для успішної соціалізації особам чи групам людей у випадках, коли за браком належних умов у суспільстві або особистих вад соціалізація утруднюється, призупиняється або набуває зворотнього напрямку (десоціалізація)» (П. П. Микитюк).

А поняття «інноваційні підходи» відносно нове поняття, яке досить стрімко розвивається як в Україні, так і за кордоном у різних сферах життя та діяльності, не оминаючи і вирішення проблеми самотніх батьків, та все частіше використовуються в соціальній роботі.

В результаті дослідження можна зробити висновки що, методологічна основа нашого дослідження визначається принципами історизму, науковості та

об'єктивності, а також широким спектром загальнонаукових методів дослідження, як теоретичних так і емпіричних, наприклад анкетування.

Тому що вони дозволяють підбити статистику неповних сімей, провести спостереження за сім'ями з одним батьком, за допомогою бесіди встановити з якими проблемами кожного дня та на протязі років стикаються самотні батьки. Також анкетування (бажано анонімне) дозволяє самотнім батькам чесно відповідати на запитання, від яких при особистій розмові вони можуть відхилитись або за певних причин приховувати відповідь. Інтерв'ювання дозволяє показати що кожен з самотніх батьків на цьому світі не один і що багато людей, які знаходяться у подібній ситуації також мають ті ж проблеми і переживання але отримує допомогу і живе з цим, виховуючи гарних дітей.

Принципи та методи дозволили забезпечити обґрунтованість, достовірність і виваженість наукових результатів.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОДИНОКИМИ БАТЬКАМИ

2.1. Одинокі батьки як об'єкт соціальної роботи

Самотність важке випробування для людини, одиноке батьківство – подвійний тягар. Чоловік або жінка змушені нести відповідальність не тільки за себе, а й за дитину, забезпечити їй нормальні умови для життя, розвитку та виховання.

Самотні батьки – особлива категорія населення зі своїми проблемами: соціальними, психологічними, економічними та ін.

«Одинокі матері – це жінки, які не перебувають у шлюбі, одинокі усиновителі, якщо у свідоцтві про народження дитини (рішенні про усиновлення дитини) відсутній запис про батька (матір) або запис про батька (матір) проведено в установленому порядку державним органом реєстрації актів цивільного стану за вказівкою матері (батька, усиновителя) дитини (стаття 18-1 Закону № 2811)» [18].

«Одинока мати – жінка, у свідоцтві про народження дитини якої запис про батька зроблено в установленому порядку за вказівкою матері, жінка, яка має дитину, батька якої позбавлено батьківських прав або батько якої помер, або відповідно до рішення суду його визнано безвісно відсутнім чи оголошено померлим.

Одинокий батько – чоловік, який має дитину, матір якої позбавлено батьківських прав або матір якої померла, або відповідно до рішення суду її визнано безвісно відсутньою чи оголошено померлою» [26].

«Відповідно до зазначеного до категорії одинокої матері належать: жінка, яка не перебуває у шлюбі та у свідоцтві про народження дитини якої відсутній запис про батька дитини або запис про батька зроблено у встановленому порядку за вказівкою матері; вдова; жінка, яка виховує дитину без батька (в тому числі

розлучена жінка, яка виховує дитину без батька, незважаючи на факт отримання аліментів, і жінка, яка вийшла заміж, але її дитина новим чоловіком не усиновлена). Таке визначення терміна «одинока мати» застосовується лише для надання пільг і гарантій, установлених трудовим законодавством щодо відпусток» [37].

Батько лише у тому разі може бути визнаний таким, що бере участь у вихованні дитини, якщо він проживає разом з дитиною або є інші докази щоденної участі батька у вихованні дитини.

Серед проблем неповних сімей особливо гостро стоїть проблема їх функціонування як інституту виховання й соціалізації дітей. Специфічний спосіб життя сім'ї відчутно відбивається на виховному процесі. Відсутність одного з батьків дитини може стати причиною неповноцінного, невдалого виховання дітей. У материнських неповних сім'ях хлопчики не бачать прикладів чоловічої поведінки в родині, що сприяє формуванню в процесі їхньої соціалізації неадекватного уявлення про рольові функції чоловіка, батька. Поведінка незаміжньої матері в родині багато в чому обумовлена відсутністю другого з батьків. Це впливає й на соціалізацію дівчаток, які виховуються в материнських неповних сім'ях, спотворює їхнє уявлення про рольові функції жінки, дружини, матері. Також якщо в сім'ї де є тато але немає мами важко впливає на розвиток дівчинки в період її перетворення у жінку. Батько не може дати їй тих знань про жіночу структуру та особливості як дала б мати. Так само і коли хлопчики зростають з татом, без матері вони не отримують здатності до емоційної прив'язаності та розвитку соціального інтересу тому що у цих формуваннях мати відіграє значну роль. Діти, що виховуються в сім'ях з одним з батьків, позбавлені прикладу взаємин чоловіка й жінки в родині, що негативно впливає на їхню соціалізацію в цілому та на підготовленість до майбутнього сімейного життя зокрема. Психологічні дослідження оцінюють показник ідентифікації дітей зі своїми батьками одним з основних критеріїв ефективності сімейного виховання. При цьому дитина виражає прийняття моральних і ідеологічних норм своїх

батьків. Здійснення цієї складової у виховному процесі в неповній сім'ї деформується у зв'язку з відсутністю одного з батьків» [52].

Тому можна стверджувати що до проявів порушеного батьківства відноситься виховання дитини самотнім батьком.

На позначення такого статусу у науковій та юридичній літературі вживаються терміни “одинокий батько” (юридичний) або “батько-одинак” (побутовий).

В Україні статус батька-одинака офіційно узаконено і прирівнено до одиноких матерів у 2011 році. Це є свідченням концептуальної зміни ставлення держави до самотнього батька. Згідно чинного законодавства, до категорії одиноких батьків відносяться ті, що виховують дитину (дітей) поза шлюбом. Батьки, котрі самотійно виховують дітей, заслуговують уваги і поваги вже через те, що не відмовилися від них. Разом з тим, вони, як і інші батьки, виконують свій батьківський обов'язок і у суспільстві це не визнається “геройством”, але завжди викликає співчуття до їхніх труднощів.

Нажаль феномен батьків однаків мало описаний у науковій літературі. Здебільше увага приділяється вихованню дітей у неповних сім'ях, які утворилися внаслідок розлучення батьків (С. Данилова, М. Докторович, М. Кіблицька, О. Максимович, В. Постовий, Г. Філіппова та ін.). Феномен самотнього батька по відношенню до дитини виявляється як у її гіперопіці, так і у байдужому до неї ставленні (гіпоопіці). В основі таких крайнощів виховання знаходиться відчуття і страх самотності. При гіперопіці виявляється намагання подолати його повною присвятою свого життя дитині, бажання захистити її від різних життєвих негараздів та труднощів. При гіпоопіці спостерігається намагання самотнього батька будь-що владнати особисте життя, щоб не бути самотнім. Життєва практика переконує у хибності таких крайнощів у моделях поведінки одиноких тат: при гіперопіці дитини вони виховують особистість, не здатну на співчуття, розуміння, підтримку і необхідну допомогу (отже, програмують свою самотність і на подальше життя); при байдужості до дитини вони виховують особистість, якій також будуть байдужими. Кожна із моделей виховання проектує егоїзм

дитини по відношенню до рідних самотніх батьків, можливе до них жорстоке ставлення та подальше поглиблення їхньої самотності.

Самотнім чоловік (жінка) може залишитись за різних причин, наприклад, він може залишитися вдівцем або його дружину (чоловіка) можуть лишити батьківських прав на дитину. Буває багато різноманітних випадків і для кожного з цих випадків у соціальній роботі є як усталені методи так і інноваційні методи, які з кожним роком з'являються нові та більш сучасні, які пристосовуються під сучасний ритм життя, враховують нові норми та бачення суспільства.

Є сім'ї, де з дитиною залишається батько. Справа в тому, що коли в родині з татом зростає дівчинка, то мати для неї є зразком до статево-рольової ідентифікації – засвоєння паттернів, моделей поведінки жінки, дружини, матері. Коли в родині зростає хлопчик, то його прообразом майбутньої дружини виступає мати, створює модель рольової взаємодії сім'ї.

Коли в сім'ї з дитиною залишається мати, дівчатам це не дає враження про те як повинна виглядати родина, це псує загальну картину сім'ї та соціально-рольових моделей. Хлопчикам, коли відсутній батько, це не дає зрозуміти ролі чоловіка в родині як приклад мужності та відповідальності за свою родину.

Існує дуже багато сімей, в яких за певних життєвих обставин, залишився один із батьків.

У випадку коли в родині загинув один із батьків, сім'я переживає це певними стадіями:

- Стадія шоку у батьків та дітей характеризується мовчанням або вибухом сліз.

Жінка, яка опинилася у такій ситуації відчуває неймовірний страх за себе та дитину, на сам перед через матеріальне благополуччя. В основному сім'ю забезпечує чоловік, особливо коли в родині дуже маленька дитина і мати знаходиться у декретній відпусті або взагалі тимчасово не працює. Також морально переживає втрату чоловіка.

Чоловіки відчувають не тільки шок, а й дискомфорт через те, що його чоловіча роль порушена і він виходить із зони комфорту та сам тепер повинен нести відповідальність за дитину, побут та матеріальне забезпечення.

Діти можуть відчувати дискомфорт, але не шок. На цій стадії спостерігаються різні фізіологічні і поведінкові розлади: порушення апетиту і сну, м'язова слабкість, малорухливість або суєтна активність. Спостерігається також незмінний вираз обличчя і дуже повільне мовлення.

Ефективно буде, якщо близька родині людина обійме того члена сім'ї, який опинився у даній ситуації, дасть йому розслабитися, поплакати, посидіти або полежати. Людині потрібен час, щоб пережити горе, поговорити про померлого чоловіка (батька) або дружину (матір). Необхідно надати можливість брати участь в приготуванні до похоронів, тоді людина не відчуватиме себе самотньою серед засмучених і зайнятих справами родичів.

- Стадія заперечення. Чоловік або жінка знає, що близька людина померла, бачила її мертвою, але всі думки настільки зосереджені на ній, що людина не може повірити, що чоловіка (дружини) більше немає поряд. На цій стадії психіка просто прагне на будь-який час відгородитися від трагічної реальності, створюючи свій ілюзійний світ. На цій стадії спостерігається розбіжність між свідомим і несвідомим ставленням до втрати. Людина на свідомому рівні усвідомлює смерть чоловіка (дружини), а в глибині душі не може з цим змиритися.

Зустрічаються різні варіанти розбіжностей:

- установка на зустріч: людина очікує зустрічі з померлим, шукає його очима серед людей;
- людині постійно здається, що вона чує голос померлого чоловіка (дружини), в деяких випадках можуть бути галюценогенні видіння;
- людина може спілкуватися з померлим так, ніби він поруч (або з фотографією);
- «забуває» втрату: планує майбутнє, розраховуючи на чоловіка (дружину) (наприклад, на стіл ставиться зайва тарілка тощо);

– культ померлого: людина не дозволяє торкатися іншим до речей покійного чоловіка (дружини).

- Стадія гніву й образи. Ця стадія найчастіше зустрічається у дітей, які втрачають одного із батьків, але й у дорослих також є такий прояв. Стадія протікає практично однаково у дорослої людини та дитини. Дитина гостріше починає відчувати втрату батька (матері). Чим більше дитина починає думати про те, що сталося, тим більше у неї з'являється запитань:

- Чому саме мій батько (мати) помер?
- Чому лікарі не змогли його (її) врятувати?
- Чому Бог дозволив йому (їй) померти?
- Чому він (вона), а не я ?

Одночасно з виникненням цих запитань виникають образа і гнів на тих, хто сприяв смерті батька (матері) і не попередив її. Звинувачення спрямовані на долю, Бога, лікарів, рідних, друзів, себе.

Такі ж емоції проживає і чоловік або жінка, які втратили свого партнера, але в дитини гнів виражається в тому, що вона сердиться на батька (матір), який її «покинув». Маленькі діти можуть почати ламати іграшки, влаштовувати істерики, бити ногами по підлозі, підліток раптом перестає спілкуватися з живим з батьків, без причини б'є і ображає молодших, сперечається з вчителями. А у дорослої людини гнів переноситься на інших людей, це може стосуватися колег по роботі, родичів та близьких друзів, а також як і у дитини є схильність руйнувати, тільки дитина трощить іграшки, а дорослий руйнує меблі або інші предмети побуту або власні речі.

- Стадія страждання і депресії супроводжує людину впродовж усього періоду горювання, але на певному етапі страждання досягає свого піку. Це період максимального душевного болю, який іноді здається нестерпним. Страждання, що відчуває людина, наступають хвилями і супроводжуються плачем. Сльози можуть підступати при будь-якому спогаді про померлого і обставини його смерті. Самотні батьки, які переживають горе стають особливо

чутливими і готовими заплакати в будь-який момент. Приводом для сліз може стати також почуття самотності, покинутості.

Іноді туга за померлим не проявляється в плачі, страждання можуть знаходити вияв у депресії. Зарубіжні автори описують симптоми депресії:

- віддалення від друзів, сім'ї, уникнення соціальної активності;
- відсутність енергії, пригніченість, апатія;
- нездатність концентруватися;
- несподівані напади плачу;
- зловживання алкоголем або наркотиками;
- порушення сну і апетиту,
- втрата або збільшення ваги;
- проблеми зі здоров'ям.

- Стадія прийняття і реорганізації. Не дивлячись на важкість і тривалість горя, дорослі та діти, як правило, поступово приходять до емоційного прийняття втрати, яке супроводжується ослабленням або перетворенням душевного зв'язку померлим. При цьому відновлюється зв'язок часів: якщо до цієї стадії людина, яка переживала горе, жила переважно в минулому і не бажала (не була готова) прийняти, що зміни відбулися в її житті, то тепер вона поступово повертає здатність повноцінно жити з надією дивитися в майбутнє [53].

Останнім часом з'явився новий тип неповних родин, де загинув батько (в основному) – це родини, в яких один із членів сім'ї є учасником АТО. В такій ситуації родина лишається одного із членів родини, коли бійця АТО вбивають. В такій ситуації жінка також залишається вдовою, але має вже зовсім інші пільги та соціальну допомогу [49].

В обох випадках родина отримує допомогу через втрату годувальника, але це різні ситуації. Наприклад, коли сім'я залишається сама, через втрату чоловіка на виробництві це одна ситуація, зовсім інша коли чоловік являвся бійцем АТО. Різні виплати отримують, мають різний соціальний статус та зовсім різні пільги. Родини бійців АТО, які втрачають годувальника отримують значно більші

матеріальні виплати аніж родини, які втратили батька за інших обставин. Діти в таких родинях мають більше пільг, наприклад вступ до вищих навчальних закладів для них проходить на більш послаблених умовах аніж у інших дітей з такої ж групи. Також це впливає на стипендію, набагато більше шансів у дітей з родини атовців отримувати стипендію у виші.

Наступний вид сімей, який ми розглянемо, – це розлучені сім'ї. Взагалі, взаємини між батьком і матір'ю у сім'ї чинять суттєвий вплив на емоційний розвиток у кожного члена сім'ї, як на чоловіка, дружину, так і на дитину, на формування їх «життєвого сценарію», життєвої стратегії.

«Переважає більшість психологічних та соціальних характеристик сім'ї, що переживає розлучення, свідчить, про негативний характер його наслідків на особистість жінки. Відзначається високий рівень тривожності властивий жінкам при розлученні, тому що: по-перше, тривожність жінки відбувається як реакція на об'єктивні труднощі функціонування неповної сім'ї і, по-друге, особисті проблеми жінки – наслідок сімейного неблагополуччя. Перший зріз включає наступні показники: тривога жінки через фінансові труднощі, занепокоєння через здоров'я рідних, через конфліктні відносини з чоловіком» [56].

Загострене занепокоєння чоловіків, які пережили розлучення викликає страх про здоров'я близьких, вони переживають через побоювання втрати єдиної матері своєї дитини, яка залишилася в неї. Це тривожне почуття формується у чоловіків вже на першому етапі розпаду сім'ї та супроводжує до знаходження повної соціальної та матеріальної самостійності.

Для дитини наявність високої конфліктності між батьками у неповних родинях свідчить про посилення тривожності дітей після розлучення батьків з цього приводу та відносно високий рівень занепокоєння з цієї причини [55].

Сімей, які розлучилися, також є багато видів. Люди, які розлучаються, роблять це за різних обставин.

Є сім'ї, які розлучились в зв'язку з тим що один із батьків вимушений був їхати за кордон. В основному, чоловіка або жінку не влаштовує те що його партнер мусить від'їздити за кордон, не влаштовують відносини на відстані.

Також так трапляється що чоловік або жінка, які відправилися за кордон можуть не повернутися до своєї родини за певних причин, наприклад дуже розповсюджено що один з батьків знаходить за кордоном іншу людину і стає частиною іншої сім'ї.

Є випадки, в яких один з батьків знаходиться у місцях позбавлення волі. Його партнер не бачить іншого варіанту, окрім розлучитися з чоловіком (дружиною), який опинився в такій ситуації.

Зовсім інша категорія неповних родин – це одинокі сім'ї, де жінка народжує дитину виключно для себе, тобто планів жити з її батьком у неї початково немає. Також є навпаки, коли чоловік звертається до послуг сурогатного материнства або до жінки, яка може народити йому дитину без обов'язків та планів на майбутнє сумісне життя. В такому випадку треба дуже опізнано підходити до такого рішення, так як проблем з якими можуть стикатися подібні сім'ї дуже багато. Потрібно дати дитині все, що необхідно для правильної соціалізації та розвитку.

Отже, на різні випадки чому батько або матір залишилась сама, їй є різні види допомоги, як і її дитині. Дітям потрібна психологічна, педагогічна, філософська, соціальна допомога.

Одинокі батьки зустрічаються з найбільш поширеними комплексами проблем, які потребують свого вирішення, зокрема за допомогою соціальних служб, можуть бути систематизовані у такі групи:

1. Побутові проблеми (полагодити техніку чи меблі та інше);
2. Фінансові проблеми (відсутність роботи, коштів на сплату квартири, та їжі, інші потреби);
3. Соціально-психологічні проблеми одиноких батьків та їх дітей (відсутність моральної підтримки, відсутність чоловічої допомоги);
4. Освітньо-виховні проблеми (у вихованні дитини, не встигає допомогти уроками та інше);
5. Культурно-дозвільні проблеми (брак часу, фізичних чи фінансових ресурсів).

Ці групи є більш менш типовими у зазначених клієнтів соціальних служб. Проблеми можуть бути комплексними, або бути поодинокими, можуть мати епізодичні загострення [6].

Більшість одиноких батьків звертаються до соціальної служби задля призначення допомоги на дитину. Такій особі допомога приймається органом соціального захисту населення на підставі обстеження матеріально-побутових умов сім'ї і документа про народження дитини, легалізованого в установленому порядку, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

Чимала частина одиноких батьків звертається за допомогою у вихованні дітей. З метою подолання станів депривації та труднощів виховання дітей, привернення уваги до проблем одиноких тат та мам, захисту таких типів неповних сімей та захисту своїх батьківських прав, повноцінної особистісної самореалізації сучасні одинокі батьки гуртуються у різні формальні і неформальні об'єднання. Прикладами таких є: Об'єднання Батьків однаків України та Асоціація одиноких батьків. Одинокі батьки також гуртуються через мережу Інтернет, обговорюючи на різних форумах питання виховання дітей та особистісної самореалізації. У віртуальному образі, утворено співтовариства одиноких батьків та організовано обмін їхнім життєвим досвідом і виховання дітей, а також фахове консультування і тематичне спілкування у формі відповідей і запитань, добірки різних розвивальних ігор для дітей, які можна використовувати у процесі сімейного виховання тощо.

Також започатковано дистанційне створення індивідуальних щоденників батьківства. Там обговорюються не тільки питання особистісного досвіду, а й особливості виховання дітей у різних культурах (наприклад, секрети виховання від єврейських батьків), юридичної підтримки одиноких батьків, налагоджуються комунікації між одинокими мамами і одинокими татами тощо [7].

В умовах інформаційного суспільства феномен батьківства постійно знаходить нові форми самовираження, в тому числі і через різні тренди батьківства, які містять як виховні потенції, так і потенційні загрози для розвитку

дитини. До останніх відносяться батьківські пошуки та перевірка на дітях різних дієт харчування, міфи про шкоду вживання немовлятами питної води, відмова годувати дитину грудним молоком або, навпаки – якнайдовше (навіть до 3-4 років), захоплення дитячими талант-шоу і конкурсами краси тощо.

Також самотні батьки можуть отримати фінансову допомогу у разі, якщо діти навчаються за денною формою у загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладах I – IV рівня акредитації.

Але між тим соціальна допомога самотнім батькам не надається у таких випадках: позбавлення отримувача допомоги батьківських прав; позбавлення волі отримувача допомоги за вироком суду; скасування рішення про усиновлення дитини або визнання його недійсним; реєстрації дитиною шлюбу до досягнення нею 18-річного віку; надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності у випадках, передбачених законом; смерті дитини; смерті отримувача допомоги; тимчасового влаштування дитини на повне державне утримання; відібрання дитини в отримувача допомоги без позбавлення батьківських прав; тимчасового працевлаштування дитини [27, с. 120].

Досить часто самотнім батькам надають адресну соціальну допомогу, яка полягає у її цільовому характері та залежності розміру допомоги, що надається, від матеріального стану конкретного одержувача.

До основних форм соціальних послуг самотнім батькам можна віднести також матеріальну допомогу та соціальне обслуговування. У свою чергу, матеріальна допомога включає грошову і натуральну допомогу, а також багато інших заходів освітнього, професійного, медичного спрямування.

Медична допомога у державних та комунальних закладах охорони здоров'я надається як самотній матері, так і її дитині чи дітям.

«До методичної допомоги яка надається самотнім батькам можна віднести: швидка та невідкладна медична допомога у стані, що загрожує життю людини; амбулаторно-поліклінічна; стаціонарна – у разі гострого захворювання та в невідкладних випадках, коли потрібні інтенсивне лікування, цілодобовий медичний нагляд та госпіталізація, в тому числі дітям, вагітним та породіллям

тощо; невідкладна стоматологічна допомога (у повному обсязі – дітям, жінкам, які мають дітей до 3 р.); долікарська медична допомога сільським жителям; санаторно-курортна допомога інвалідам і хворим у спеціалізованих та дитячих санаторіях; медико-соціальна експертиза втрати працездатності» [30, с. 13].

Дослідження цієї теми дають змогу постійно вивчати інноваційні підходи до проблеми самотності. Перед усім це дає змогу удосконалюватися фахівцю з соціальної роботи. Створювати комфортні умови для допомоги самотнім батькам у плані консультації, інформаційної та психологічної допомоги.

2.2. Правове регулювання системи соціального захисту одиноких батьків в Україні

У даному підрозділі ми зауважимо на тому, що правове регулювання системи соціального захисту одиноких батьків відображено в низці нормативно-правових документах України.

В наш час більшість одиноких батьків можна віднести до категорії осіб, які потребують матеріальної допомоги. І це очевидно, оскільки дохід неповної сім'ї складає лише заробітна плата батька.

Законодавством України передбачені пільги й різні гарантії для одиноких батьків, однак деякі з них чоловік втрачає при вступі в шлюб.

«Перш за все, гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей із дітьми встановлено ЗУ «Про державну допомогу сім'ям з дітьми». Відповідно до цього Закону призначається такий вид державної допомоги сім'ям з дітьми, як допомога на дітей одиним батькам» [35].

«Право на допомогу на дітей одиним батькам мають одинокі батьки (які не перебувають у шлюбі), одинокі усиновителі, якщо у свідоцтві про народження дитини (рішенні про усиновлення дитини) відсутній запис про матір або запис про матір проведено в установленому порядку органом РАЦС за вказівкою батька дитини» [38, с. 5].

Крім того, право на таку допомогу мають вдови та вдівці з дітьми, батько (мати) дітей у випадку смерті одного з батьків, шлюб між якими було розірвано до дня смерті і які не одержують на них пенсію у випадку втрати годувальника або державну соціальну допомогу.

Якщо самотній батько, самотній усиновитель (вдівець, вдова), батько (мати) у випадку смерті одного з батьків, шлюб між якими було розірвано до дня смерті, уклали шлюб, то за ними зберігається право на отримання допомоги на дітей, які народилися чи були усиновлені до шлюбу, якщо ці діти не були усиновлені дружиною (чоловіком).

Але слід сказати, що чоловік, який має дітей від особи, із якою він не перебував й не перебуває в зареєстрованому шлюбі, але з якою веде спільне господарство, разом проживає й виховує дітей, не матиме права на одержання допомоги, встановленої на дітей самотнім батькам [3].

При реєстрації цим чоловіком шлюбу з особою, від якої він має дітей, допомога на дітей, народжених від цієї особи, не призначається.

«Слід зазначити, що умови призначення й виплати допомоги на дітей самотнім батькам визначає Порядок призначення й виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, який затверджено постановою КМУ від 27 грудня 2001 р. № 1751» [39].

Відповідно до Порядку умов призначення й розміру допомоги на дітей самотнім батькам така допомога призначається за наявності довідки органу РАЦС про підстави внесення до книги реєстрації народжень відомостей про матір (батька) дитини. Допомога на дітей самотнім батькам призначається незалежно від одержання на дітей інших видів допомоги.

Допомога на дітей самотнім батькам надається у розмірі, який дорівнює різниці між 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку й середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 30% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку [42, с. 65].

Так, трудове законодавство також підкріплює права одиноких батьків, а саме стаття 184 КЗпПУ забороняє відмовляти самотнім матерям (за наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда) у прийнятті на роботу й знижувати їм заробітну плату. При відмові у прийнятті на роботу згаданим категоріям чоловіків власник або уповноважений ним орган зобов'язані повідомити причини відмови в письмовій формі. Відмову в прийнятті на роботу можна оскаржити в судовому порядку.

«Звільнення одиноких батьків при наявності дитини віком до 14 років або дитини-інваліда з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не допускається, окрім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування таких чоловіків здійснюється при їх звільненні після закінчення строкового трудового договору» [43, с. 41].

На період працевлаштування за ними зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців із дня закінчення строкового трудового договору.

«Важливо, що ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України стосовно відпусток» від 22 жовтня 2004 р. № 2128-IV ч. 1 ст. 182-1 КЗпПУ й ч. 1 ст. 19 ЗУ «Про відпустки» було доповнено словами «одинокому батьку» (йдеться про щорічну додаткову оплачувану відпустку тривалістю 7 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів)» [35].

Крім того, у житловому й податковому законодавстві для одинокого батька, який виховує дитину без матері й без жінки, також передбачені деякі пільги. Так, статтею 45 Житлового кодексу Української РСР передбачено, що одиноким батькам, які потребують поліпшення житлових умов, житлові приміщення надаються в першу чергу.

«Статтею 12 ЗУ «Про житловий фонд соціального призначення» від 12 січня 2006 р. №3334-IV визначено, що одинокі батьки мають право першочергового отримання квартир або садибних (одноквартирних) будинків із житлового фонду соцпризначення, за наявності права на отримання такого житла [38].

«Відповідно до ст. 6 ЗУ «Про податок з доходів фізичних осіб» платник податку, який є одиноким батьком або самотньою матір'ю (опікуном), має право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого з джерел на території України від одного працедавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги в розмірі, який дорівнює 150% суми пільги у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років» (Закон України).

Але слід зауважити на тому, що на законодавчому рівні є певні обмеження у наданні допомоги одиноким батькам. Батьки, що мають дітей від жінки чи чоловіка, з яким вони не перебували і не перебувають у зареєстрованому шлюбі, але з яким ведуть спільне господарство, разом проживають та виховують малечу, не мають права на отримання фінансової допомоги, встановленої на дитину одиноким батькам [14, с. 37].

Але якщо одинокий батько чи самотня матір, усиновитель, вдівець або вдова зареєстрували новий шлюб, за ними зберігається право на отримання державної грошової допомоги на дітей, які народилися або були усиновлені до шлюбу, за умови, що малюки не були усиновлені дружиною (чоловіком).

У разі перебування дітлахів на повному державному утриманні одинокий батько втрачає право на отримання грошей. За законом «При цьому, якщо дитина, яка перебуває на повному державному утриманні в інтернаті під час літніх канікул перебуває вдома, одинокий батько може розраховувати на грошові виплати за повні місяці перебування дитини вдома. Підставою для цього є довідка навчального закладу про те, що син або дочка в цей час не перебували на повному держутриманні» [40].

Фінансове забезпечення на дітей одиноким батькам призначається з місяця подання повного комплекту документів та виплачується в установленому державою розмірі щомісяця до досягнення дитиною 18 років.

У разі навчання дітей на денній формі в загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах I – IV рівня акредитації, виплати

продовжуються до закінчення навчального закладу, але не довше ніж до досягнення дитиною 23 років [7].

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про відпустки» садинокому батькові, матері надається щорічно додаткова оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів (без урахування святкових і неробочих днів) [37].

Невикористану за попередні роки додаткову відпустку садинокий батько може взяти в будь-який час, або ж у разі звільнення вона буде компенсована грошима. Крім того, їм даються щорічні відпустки у зручний для них час.

Пільги з оподаткування, тобто садинокий батько (мати), вди́вець (вдова) мають право на зменшення суми загального місячного оподаткованого доходу, отриманого від одного роботодавця у вигляді заробітної плати, на суму податкової соціальної пільги, що дорівнює 150% суми пільги (у розрахунку на кожную дитину віком до 18 років) [12].

Між тим садинокому батьку може надаватись тимчасова допомога на дітей. Так, допомога надається при наявності однієї з таких підстав:

1) рішення суду про стягнення аліментів не виконується у зв'язку з ухиленням від сплати аліментів або відсутністю у боржника коштів та іншого майна, на які за законом може бути звернено стягнення;

2) мати перебуває під арештом, слідством, на примусовому лікуванні, у місцях позбавлення волі, визнаний в установленому порядку неди́ездатним, а також перебуває на строковій військовій службі,

3) місце проживання (перебування) матері не встановлено [16, с. 108].

«Для призначення тимчасової допомоги одержувач повинен подати в Управління праці та соціального захисту населення за місцем проживання (перебування) документи, передбачені п. 6 Порядку 189 «Про затвердження Порядку призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, матері які ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме»: заяву, копію свідоцтва про народження дитини, довідку про реєстрацію місця проживання (перебування) дитини, довідку про реєстрацію місця проживання (перебування) одержувача.

Крім того, залежно від підстав, на яких призначається тимчасова допомога, додатково подаються такі документи: рішення суду (виконавчий лист) про стягнення з батька аліментів на дитину; довідка державної виконавчої служби, яка підтверджує факт несплати аліментів протягом шести місяців, що передують місяцю звернення; довідка відповідної установи про перебування матері під арештом, слідством, на примусовому лікуванні, у місцях позбавлення волі, визнання його в установленому порядку недієздатним, а також перебування на строковій військовій службі; повідомлення органу внутрішніх справ про те, що місце проживання (перебування) матері дитини не встановлено» [17, с. 32].

Розмір тимчасової допомоги залежить від віку дитини і розміру прожиткового мінімуму, гарантованого державою для дитини цього віку.

Допомога на дітей, зокрема, самотнім батькам, які мають дітей віком до 18 років, надається у розмірі, що дорівнює різниці між 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї у розрахунку на одну особу за попередні шість місяців, але не менше 30% і більше 50% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку.

Для того щоб отримати гарантовані законодавством пільги за місцем роботи, необхідно подати в кадрову службу такі документи:

- свідоцтво про народження дитини, в якому відсутній запис про матір;
- свідоцтво про народження дитини і витяг із Державного реєстру актів цивільного стану громадян про державну реєстрацію народження дитини із зазначенням підстави внесення відомостей про мати дитини до актового запису про народження дитини відповідно до абз. 1 ч. 1 ст. 135 СК;
- довідка з органів праці та соцзахисту про призначення відповідної допомоги [5].

Згідно з положеннями українського законодавства, самотня матір теж має відповідні права та пільги. Порядок отримання статусу самотньої матері та аналогічних пільг – такий само, як і для самотнього батька.

У сучасному світі безпека та права людини є основним пріоритетом держави. На державному рівні постійно вивчається ця проблема,

удосконалюються закони, поширюється сфера адаптивно-соціальної, психологічної, матеріальної допомоги батькам та дітям. Зараз у нас закони є більш усталені та буденні. Необхідно застосовувати інноваційні підходи в правовому регулюванні та законодавчій системі. Плин життя є досить потужним, вдосконалюються технології, змінюються бачення людей і т. д. Розробка та використання інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками є пріоритетним питанням у сучасному світі.

2.3. Зарубіжний досвід застосування інноваційних підходів у соціальній роботі з самотніми батьками

У багатьох країнах світу основними завданнями територіальних соціальних служб по роботі з неповними сім'ями та дітьми, є такі:

- «забезпечення з боку держави досягнення сім'єю певного ступеня економічної самостійності;
- профілактика насильства над дітьми та їх експлуатації;
- створення і підтримка різних інституційних форм опіки, а також підтримка неінституційних форм, зокрема, в рамках місцевої громади.

Організаційна структура такої соціальної служби виглядає так: на рівні певної територіально-адміністративної одиниці існує відповідна спеціальна соціальна установа, що має дочірні організації типу центрів соціальної допомоги, розташованих в районах, де проживають більшість клієнтів цих центрів. Ця установа співробітничает з «громадськими» центрами допомоги, що знаходяться на даній території і є добровольчими організаціями жителів цього району» [45].

Така практика використовується і в Україні. Це є усталеним досвідом як в Україні, так і за кордоном.

За С. О. Кубіцьким, «спеціальна установа соціальної допомоги сім'ї і дітям в США пропонує їм наступні види підтримки:

1. Організація спеціальних груп професійного навчання для самотніх батьків, допомога по працевлаштуванню.

2. Забезпечення нагляду за дітьми, чиї батьки працюють в денний або вечірній час.

3. Створення при міських центрах здоров'я служб для одиноких батьків.

4. Створення і підтримка служб захисту дітей від насильства в сім'ї.

5. Створення і інспекція дитячих будинків, а також робота з приймальними сім'ями, спостереження за адаптацією дитини.

6. Розвиток служб допомоги дітям в отриманні освіти, допомога одиноким батькам у веденні домашнього господарства.

Такий досвід теж зустрічається в Україні. У нас також є надання вищеперерахованих послуг.

«Діяльність спеціальної установи соціальної допомоги неповній сім'ї і дітям визначається, в основному, загальнодержавною програмою соціального обслуговування, а також регіональними планами.

Зокрема, в США існує програма допомоги неповним сім'ям з дітьми на утриманні. Окрім грошових виплат одиноким батькам надаються перераховані вище послуги, причому, безкоштовно. Сім'ї, що не належать до числа користувачів вказаної програми, також можуть звертатися за вище переліченими послугами, але вже за деяку плату.

Певні послуги, наприклад, захист дітей від домашнього насильства надаються безкоштовно всім категоріям населення. Крім того, в екстремальних ситуаціях соціальна служба бере на себе турботу про дітей, незалежно від рівня доходів сім'ї.

Структурно така соціальна служба включає:

– відділ інформації, який здійснює збір і обробку інформації про роботу служби і потреби клієнтів;

– відділ апеляцій, куди можна подати скаргу.

Слід звернути увагу на інноваційні технології надання допомоги одиноким батькам у вихованні і догляді за дітьми. «В даний час в країнах Заходу і США набуває великого значення догляд за дітьми в денний час. Послуги з догляду за дітьми в денний час можуть здійснюватися як вдома, так і в різних центрах, що

знаходяться під державним або приватним контролем або в сім'ях, які беруть на себе турботу про декілька дітей.

Останні отримали в США назву сімейні дитячі центри. Такі дитячі установи сімейного типу набувають в даний час дедалі більшого поширення в країнах Західної Європи і США. Найчастіше в ролі організаторів таких установ виступають сусіди. Дитяча установа сімейного типу організовується непрацюючими чоловіками або жінками, що мають під опікою власних дітей і беруться наглядати за дітьми сусідів в денний час. Найчастіше група складається з 3-4 дітей, що менше чисельності, офіційно встановленої для державних дитячих установ [20].

У суспільстві існували побоювання, що люди, які залучаються доглядати чужих дітей, не пов'язані з офіційними службами і не пройшли відповідної підготовки. Проте, ця форма виявилася дуже життєстійкою, і в даний час до такої сусідської взаємодопомоги вдається декілька мільйонів американських сімей. Збільшення попиту на послуги з догляду за дітьми відбувається в значній мірі у результаті зростання рівня зайнятості батьків і зміни складу сімей. Число розлучень спричиняє збільшення кількості працюючих» [20].

Проте, як відзначають американці, найрізкіше зростання зайнятості спостерігається серед батьків з маленькими дітьми. Як зауважує С.А.Чорнобинський, «у багатьох розвинутих країнах в даний час – це актуальна проблема. У США спостерігається зростання дитячих установ, створених комерційними компаніями. Найбільша з таких мереж – «Кіндер кері» – має більше 950 центрів в США і Канаді. Друга по значенню «Пті академі» має 400 центрів в 24 штатах». [29].

Набувають значення послуги з догляду за хворою дитиною для працюючих батьків. Ці послуги можуть надаватися вдома, наприклад, доглядальниця приходить додому.

«Широко розвинені в зарубіжних країнах Центри сімейного виховання і сімейної консультації. Робота в цих центрах має переважно психолого-педагогічний характер і її основна мета – допомогти самотнім батькам, у яких

проблеми взаємин привели до порушень в поведінці і комунікабельності у дітей і самих батьків.

Основна форма роботи – бесіда, причому, вона здійснюється тільки на добровільній основі. Практикуються і відносно нові форми соціально-педагогічної допомоги сім'ї: безпосередня участь соціального працівника в житті неповної сім'ї, коли за добровільною угодою з клієнтом соціальні працівники спостерігають життя сім'ї в буденній обстановці. Свої спостереження фахівці обговорюють разом з членами сім'ї і разом шукають вихід з ситуації, що створилася» [8].

«Ця робота досить складна, вона вимагає тривалої співпраці з батьком і дитиною і можлива лише за згодою всіх членів сім'ї. Вона використовується в тих випадках, коли інші форми консультації і соціального обслуговування виявилися не дуже результативними.

У багатьох країнах інноваційні організовані спеціальні послуги з інформування батьків з питань, пов'язаних з доглядом за дітьми. Наприклад, в Німеччині існують спеціальні інформаційні служби, які фінансуються місцевою владою, організацією «Спільний шлях» і корпораціями» [29].

Велика програма по інформуванню батьків про послуги з догляду за дітьми діє в даний час і в США.

Сьогодні для Німеччини актуальними є проблеми сім'ї: її нестабільність, конфлікти між батьком і дитиною, алкоголізм, наркоманія, нездатність або небажання турбуватись про власну дитину, злочинність неповнолітніх та ін.

Фактори, які поглиблюють ці проблеми, пов'язані з послабленням ролі самотнього батька у процесах соціалізації та виховання дітей, зміни ставлення дитини до її батька, зростаюча орієнтація дітей на ровесників, активна участь чоловіків у трудовій діяльності тощо.

Тому допомога самотнім батькам є об'єктом першочергової уваги соціальних працівників.

Основною формою соціальної роботи із сім'єю є консультування. Сімейне консультування – це робота із самотніми батьками, зосереджена на проблемах

внутрішніх відносин. Вона здійснюється соціальним працівником, який має ступінь магістра, що отримав спеціалізацію в цій галузі.

«Головна мета спеціаліста з сімейного консультування полягає в тому, щоб допомогти встановити конструктивні взаємовідносини між членами сім'ї, що вимагає від спеціаліста нейтральної та об'єктивної позиції по відношенню до всіх членів сім'ї» [20].

Робота із самотніми батьками та дітьми здійснюється в двох основних напрямках:

I. Робота в домашніх умовах включає в себе такі види послуг:

- фінансова допомога;
- соціальний захист;
- сімейна терапія;
- денний догляд;
- ведення домашнього господарства.

Фінансова допомога забезпечується федеральними програмами соціального захисту. Наприклад, забезпечує матеріальними засобами самотніх батьків, в яких годувальник, що заплатив необхідні для соціального забезпечення податки, помер або ж став непрацездатним чи втратив роботу.

Інша програма, яка забезпечує фінансову допомогу в домашніх умовах, – допомога самотнім батькам, в яких перебувають на утриманні діти.

«Послуги із соціального захисту призначені для захисту дітей, з якими погано поводяться, або про яких не піклуються. Погане ставлення до дитини означає нанесення тілесних пошкоджень, опіків, зґвалтування або непосильна праця. Відсутність піклування передбачає байдуже ставлення по догляду за дитиною, що включає безпосередньо догляд, харчування, медичну допомогу» [20].

Якщо вдома дитині не забезпечують необхідний рівень догляду, соціальний працівник може рекомендувати передачу його на виховання поза домом. Щоб допомогти дітям залишитися зі своїм батьком, працівник служб соціального захисту спочатку спостерігає за тим, що відбувається вдома. Вони

консультують дітей та батьків, інформують батьків про правові вимоги, надають інформацію про інші корисні для них служби і переконують членів сім'ї використати їх можливості.

Сімейна терапія – це надання допомоги в домашніх умовах самотнім батькам, які відчувають різні види дистреса. Соціальний працівник намагається допомогти членам родини спілкуватися більш конструктивно та пом'якшити гостроту міжособистісних проблем.

Денний догляд – це послуга, яка дозволяє працюючим самотнім батькам забезпечити необхідні умови для виховання дітей. Денний догляд може здійснюватися вдома, у невеликих приватних будинках, і в центрах, що мають ліцензії [47].

Також в США останнім часом популярно винаймати няню за прийнятну ціну. В агенствах професійні няні коштують дорого і не всі мають можливість сплачувати її послуги, тому там користуються послугами нянь, які отримують освіту вихователя або вчителя та підзаробляють нянею. Дівчата або хлопчики отримують досвід у спілкуванні з дітьми і оплату вони беруть невелику. У нас також багато молоді навчається на вихователів або вчителів і часто шукають можливості підзаробити коштів. Для них це також гарна можливість отримати досвід у спілкуванні з дитиною, тим паче студенти завжди шукають собі місця для проходження практики і це було б вигідно обом сторонам. Батьки можуть залишати їм характеристику про їх роботу. Тому це було б гарною альтернативою агенствам, які пропонують послуги нянь за велику ціну.

Багато країн, наприклад, Болгарія, Франція, Бельгія, Німеччина, США прийняли програми, в яких денний догляд субсидується державою, таким чином, що розмір виплат зі сторони батьків залежить від розміру їх прибутків.

Послуги, пов'язані з веденням домашнього господарства також є інноваційним досвідом, вони надаються:

- сім'ям, в яких один із батьків дуже хворий, старий або ж емоційно нестабільний для ведення домашнього господарства;

- дітям, у яких один із батьків тимчасово відсутній по причині фізичної чи психічної хвороби.

Інколи, така послуга надається в якості тимчасового корекційного заходу для сім'ї, в якій один із батьків не може з об'єктивних причин піклуватися про дітей.

Послуги по веденню домашнього господарства можуть включати: прибирання, прання, закупки, приготування їжі. Їх вартість невисока, тому вони доступні багатьом сім'ям.

Кубіцький С. О. пише: «У домашніх умовах надається така соціальна освітня послуга, як навчання сімейному життю. Найчастіше темами таких занять є: вікові етапи розвитку дитини, психологічні особливості дітей, формування самоповаги, комунікативні здібності дітей, конструктивні методи виховання дітей.

II. Робота за межами дому включає такі види послуг:

- передача дитини на виховання;
- усиновлення;
- притулки домашнього типу;
- інституційна опіка;
- судова система.

Перед тим, як віддати дитину на виховання, соціальні працівники проводять обстеження майбутнього батька і висловлюють свої рекомендації.

«Після прийняття рішення про передачу дитини на виховання, соціальні працівники спостерігають за сім'єю: регулярно відвідують, спілкуються з дітьми і дорослими, щоб переконатися в тому, що формуються конструктивні взаємовідносини.

Якщо з'являється певна проблема, соціальні працівники включаються у її вирішення. Основне завдання соціальних працівників полягає в тому, щоб зробити все необхідне для забезпечення повноцінного догляду за дитиною. Деякі самотні батьки, що приймають на виховання дітей, мають ліцензії на догляд за

дітьми зі специфічними проблемами, такими як фізичні чи психічні порушення, поведінкові чи емоційні розлади» [20].

Коли дитина передана на виховання, соціальний працівник, як правило, взаємодіє з батьком і з людьми, які прийняли дитину.

Крім цього, мета соціальної роботи з дітьми і самотніми батьками полягає в тому, щоб допомогти їм залишатися разом в період росту і розвитку дитини. Батьківство забезпечує постійний догляд за дітьми. Батьки дітей, мають такі ж самі законні права і обов'язки по відношенню один до одного, що і повні сім'ї.

Діти можуть залишитися з самотнім батьком тільки тоді, коли матір позбавлена батьківських прав. У ряді випадків, прав залишають у судовому порядку.

Часто буває, що батьки приходять до висновку, що не можуть забезпечити дитині необхідного виховання та догляду. Соціальні працівники консультують людей, які вирішують важливі питання – чи віддати дитину на виховання матері або комусь із близьких родичів або на всиновлення. В недалекому минулому самотній батько міг самотійно приймати рішення про припинення батьківських прав і передачу дитини для всиновлення, а у сьогоденні батько дитини, повинен дати письмову згоду [54].

Іноколи самотній батько порушує справу про опіку і забирає дитину всупереч волі матері.

Останнім часом з'явилися притулки домашнього типу. Якщо батько розуміє що він не може відтворити повноцінного піклування про дитину і дитина не може знаходитися із матір'ю або з найближчими родичами, то в таких випадках дитину віддають у притулки домашнього типу.

«Притулки домашнього типу можуть бути створені державними агентствами або приватними організаціями, які є неприбутковими. Є різні типи таких закладів, у тому числі, ті, що обслуговують людей із затримкою розвитку, з фізичними порушеннями, психічнохворих. Притулки домашнього типу, які мають ліцензію, розраховані на 8 чоловік. У таких притулках, постійний штат молодих соціальних працівників, часто зі ступенем бакалавра, а також

робітників, які ведуть господарство, помічників і спеціалістів зі ступенем магістра, які консультують дітей та їх батьків» [20].

Метою притулків домашнього типу є створення обстановки, максимально наближеної до сімейної. Цей тип служби корисний з таких міркувань:

- 1) притулки є певним виходом із становища в тих випадках, коли немає можливості передавати дітей на виховання в сім'ї;
- 2) притулки домашнього типу в більшій мірі, ніж передача на виховання, можуть забезпечити потреби дітей, молодих людей у спілкуванні із ровесниками;
- 3) у випадках, коли ще не підтверджені права самотнього батька, який залишає дитину в себе на вихованні дитину, такий притулок може бути тимчасовим притулком для дитини.

Інноваційною є «інституційна опіка» – забезпечують спеціалізоване лікування або короткочасний притулок для дітей, які очікують передачі на виховання самотньому батьку.

«Деякі діти залишаються на рік чи більше у закладах – місцевих лікувальних центрах. Ці діти зазвичай мають серйозні емоційні порушення і направляються до них судами для консультування і терапії. Центри надають широкий спектр послуг, які включають програми корекції протиправної поведінки, програми індивідуального консультування, сімейної терапії та ін.» [20].

У Австрії є поширеною проблема того, що дітей менше, матері старші.

За статистикою, 1975 року щогодини народжувалося 560 дітей, а 2016 — уже тільки 387. За чотири десятиліття кількість народжень у Австрії зменшилася з 2,65 млн до 1,14 — півтора мільйони життів бракує. Це зменшення фіксується попри те, що загалом населення Австрії зросло на 20 млн, тому що мігранти, що прибули туди народжують дітей. У 2015 році світовий показник народжуваності становив 2,5 дитини на жінку, натомість у Австрії — заледве 0,6. Це пов'язано з тим що зростає середній вік матерів. У 1980 році жінки народжували першу дитину, маючи середній вік 27,1 року, а на 2016 рік цей показник зріс до 30,6 року життя. Жінки в Австрії останнім часом націлені більше на кар'єру та на

самореалізацію, а також на незалежність від чоловіка, тому народжують дитину для себе, що у свою чергу провокує зростання неповних сімей.

Держава намагається побороти таку тенденцію та заохочує жінок до шлюбу і створення повноцінної родини шляхом матеріальних благ. Наприклад, якщо чоловік та жінка офіційно одружені та у них народжується дитина, вони можуть отримати від держави квартиру або будинок безкоштовно та жити у ньому, а через 7 років якщо родина не розпалась та батьки залишились разом повноцінною родиною, то квартира або будинок переходить у їхню власність.

У Великій Британії постає проблема шлюбу. Шлюб — щоразу рідше. У Великій Британії кількість подружжів щороку зменшується: з 1,48 млн на 1975 до менше 0,2 млн у 2015-му. Це означає, що у 1975 році в Великій Британії щодня укладали близько 5,5 тис. шлюбів, а в 2015 їх зареєстровано заледве 2 тис. на день. Причому це відбувається попри зростання населення на майже 40 млн за ці десятиліття. Показник подружжів, укладених на 1000 мешканців, зменшився з 7,7 у 1975 році до 4,2 у 2015-му. Нині в Великій Британії 4 із 10 дітей народжуються поза шлюбами. Від 1990 до 2015 року кількість нешлюбних родин зросла з 18,05% до 42,5% і склала на 2015 рік понад 1,15 млн. Це означає, що в Великій Британії щороку з 12,1 тисячі народжених дітей 3,94 тисячі прийшли на світ поза подружжям. Також у Великій Британії відзначено велику різницю у віці молодят. Це поширює те, що дитина залишається, як не дивно, найчастіше з батьком. Тому що мати, яка є ще юною, значно молодшою від свого чоловіка, не серйозно сприймає ситуацію і далі живе та влаштовує своє життя, займається отриманням освіти, створенням кар'єри, а чоловік, у свою чергу, є більш зрілим та по-іншому сприймає значення родини тому вважає що дитині з ним буде краще тому що він є матеріально більш забезпеченим від матері дитини та більш досвідченим.

У Великій Британії прийнято надавати допомогу таким сім'ям, щоб дитина зростала у повноцінній сім'ї. А саме, матері дитини надаються права на отримання освіти дистанційно, щоб вона мала змогу виховувати дитину і не переживати за своє майбутнє. Також після того як вона закінчить навчання, їй

надається робота за її професійною діяльністю. Таким чином, держава намагається зменшити кількість неповних родин.

В Угорщині задля вирішення проблеми одиноких батьків пропонується утворити «Інститут сімейної перспективи», повернути щорічні зустрічі міністрів різних країн, які керують відомствами у справах сім'ї. Також варто утворити на рівні міністерства або відповідного органу на урядовому рівні, відповідального за справи сім'ї. Серед пропозицій у підсумках рапорту — зробити єдину материнську відпустку (20 тижнів) і батьківську (4 тижні), обидві — оплачувані. Також говориться про зниження податку на додатну вартість на 50% у разі харчів та речей для дітей і немовлят, як і про знижку оподаткування помешкань для сім'ї. Інститут заохочує підготувати програму підтримки одиноких тат і мам та створення центрів для сімей, яким загрожує розпад [48].

Таким чином, можемо зробити кілька висновків, проаналізувавши другий розділ. Бачимо, що в сучасній Україні за статистикою дуже багато одиноких батьків, які самостійно виховують дитину. І їм, як і дитині, не обійтись без допомоги соціальних працівників. Зараз соціальна робота використовує інноваційні підходи, які ефективно вирішують проблему такої категорії, як одинокі батьки. Незалежно від того, у якій організаційно-правовій або соціально-педагогічній формі здійснюється соціальний захист, він поділяється одиноким батькам на такі види: грошові виплати; натуральна допомога; пільги; субсидії; медична допомога; лікарські засоби та інші вироби медичного призначення, технічні засоби реабілітації, технічні засоби пересування, соціальне обслуговування, психологічна допомога.

Також, на законодавчому рівні сформовані гарантії допомоги одиноким батькам у наданні допомоги, але між тим за для вирішення спірних питань одиноким батькам у такому випадку допомагає спеціаліст із соціальної роботи.

Отже, зважаючи на інформацію про те, як допомога одиноким батькам відбувається за кордоном в різних країнах, можна зробити висновки щодо використання інноваційні підходів, спираючись на пристосування до сучасного погляду людей на створення сім'ї. Націленість в них є не тільки на допомогу

батькам, які вже опинилися в такій ситуації, коли доводиться виховувати дитину самотійно, а й на те, щоб врятувати сім'ю, якщо є така можливість та дозволять обставини, від розпаду. Це є дуже важливим фактором для скорочення неповних сімей.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ З ОДИНОКИМИ БАТЬКАМИ

3.1. Сучасний стан розвитку соціальної роботи з одиницями батьками в Україні

Згідно зі статистичними даними, із 12,2 млн. сімей в Україні понад 800 тисяч – неповні; 1,5 млн. дітей віком до 18 років виховуються в умовах неповної родини, переважно матір'ю. Більше половини – 55% неповних сімей з дітьми до 6 років – проживають за межею бідності. Якщо дитина старша (від 6 до 16 років) – 48% [12]. На жаль, статистика враховує лише такі категорії неповних сімей, в яких хтось один з подружжя проживає з дитиною (дітьми) окремо від інших родичів чи з одним із своїх батьків або батьків колишньої дружини (чоловіка), і виключає ті випадки, коли, наприклад, з дитиною проживають і бабуся, і дідусь. Не фіксується також той факт, що багато батьків, які юридично перебувають у шлюбі, фактично проживають окремо, тобто сім'я, по суті, розділена. З іншого боку, при статистичному обліку до неповних сімей відносяться і ті випадки, коли одинока мати проживає разом з батьком дитини (або навпаки) чи з іншим чоловіком (жінкою).

З метою соціальної підтримки одиноких батьків в Україні працюють служби та центри, які надають соціальні послуги, психологічні, юридичні, соціально-медичні, інформаційні та інші консультації на безоплатній основі, реалізують програми для різних категорій сімей, дітей, жінок, чоловіків. Зокрема, в Україні такі послуги надають Служба у справах дітей, обласні та міські центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, обласні та міські центри сім'ї “Родинний дім” та ін. [50].

На регіональному рівні для поліпшення життя одиноких батьків та надання їм допомоги працюють Центри з управління соціального захисту міської ради. Там надається юридична, матеріальна, психологічна види допомог. Також

організація здійснює контроль над виконанням батьківських обов'язків та умов життя.

Наприклад, як повідомляє управління соціального захисту населення Запорізької міської ради, право на призначення допомоги мають:

– одинокі матері (які не перебувають у шлюбі), одинокі усиновлювачі, якщо у свідоцтві про народження дитини відсутній запис про батька (матір) або запис про батька (матір) проведено за вказівкою матері (батька, усиновителя) дитини;

– мати (батько) дітей у разі смерті одного з батьків, яка (який) не отримує на них пенсію в разі втрати годувальника, соціальну пенсію або державну соціальну допомогу дитині померлого годувальника, передбачену Законом України «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю».

Допомога надається в розмірі, що дорівнює різниці між 100 відсотками прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та середньомісячним сукупним доходом сім'ї в розрахунку на одну особу за попередні шість місяців. Середньомісячний сукупний дохід сім'ї - нарахований в середньому за місяць дохід усіх членів сім'ї, отриманий ними протягом шести місяців.

Шість місяців становлять два квартали, що передують місяцю, який передуює місяцю звернення за призначенням допомоги.

Допомога не призначається в тих випадках, коли:

- в складі сім'ї є працездатні особи, які досягли 18-річного віку за станом на початок періоду, за який враховуються доходи, і які не працювали, не проходили військової служби, які не здійснювали підприємницької або професійної незалежної діяльності, не отримували освіти, не зареєстровані в центрі зайнятості сумарно більше трьох місяців протягом періоду, за який враховуються доходи;

- особи, що входять до складу сім'ї, протягом 12 місяців перед зверненням здійснили придбання майна або оплату послуг на суму, яка на дату покупки, оплати перевищує 50 тис. гривень;

- у власності сім'ї є друга квартира (будинок), крім житла, розташованого на тимчасово окупованій території;

- у власності сім'ї є більше ніж один автомобіль, транспортний засіб, що підлягає державній реєстрації, з дати випуску якого пройшло менше 15 років (крім мопеда і причепа).

Однак, якщо в складі сім'ї є працездатні особи, які досягли 18-річного віку, і які не працювали, не проходили військової служби, не займалися підприємницькою або професійною діяльністю, не отримували освіти, не зареєстровані в центрі зайнятості, допомога може бути призначена в наступних випадках :

- якщо особи протягом періоду, за який враховуються доходи, сплатили єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в розмірі не менше мінімального, сумарно протягом трьох місяців;

- якщо особи протягом періоду, за який враховуються доходи, доглядали за дітьми до 3-х років або за дітьми до 6 років, що потребують догляду протягом часу, визначеного у медичному висновку лікарсько-консультативної комісії, за важко хворими дітьми, яким не встановлено інвалідність, за особою з інвалідністю I групи, за особою з інвалідністю II групи внаслідок психічного розладу, за дитиною з інвалідністю у віці до 18 років, а також за особами, які досягли 80-річного віку, яким надавали соціальні послуги по догляду відповідно до законодавства ;

- якщо в складі сім'ї є людина з інвалідністю, який згідно з висновком лікарсько-консультаційної комісії потребує постійного стороннього догляду;

- якщо відсутні будь-які джерела для існування, що пов'язано з тривалою хворобою одного та / або кількох членів сім'ї;

- якщо сім'я є багатодітною або в її складі є одинока мати (батько) і звернулася за призначенням допомоги в липні-грудні 2020 року.

Виплата допомоги припиняється або призупиняється на підставі поданих обґрунтованих пропозицій органу опіки та піклування за поданням центрів соціальних служб та / або служб у справах дітей в орган соціального захисту

населення з місяця, наступного за місяцем, в якому виникли зазначені обставини, за рішенням органу, який призначив допомога.

Також виплата допомоги припиняється:

- якщо сім'єю подано недостовірні відомості чи приховано відомості, що вплинули або могли вплинути на встановлення права на отримання допомоги і на визначення її розміру;
- в разі переїзду сім'ї в іншу місцевість або настання обставин, які унеможливають виплату допомоги (зокрема смерть самотнього особи); за заявою одержувача допомоги;
- якщо припинена реєстрація особи (включеного до складу сім'ї) в якості безробітного;
- в разі виявлення, що непрацюючі працездатні особи практично не здійснювали догляд за особою, яка досягла 80-річного віку, або не надавали соціальних послуг з догляду в зв'язку з перебуванням за кордоном в сукупності більш ніж 60 днів протягом періоду отримання допомоги.

За призначенням допомоги і для отримання більш детальних консультацій необхідно звертатися в управління соціального захисту населення Запорізької міської ради за місцем реєстрації або фактичного проживання. [15]

Також міські центри соціальної допомоги сім'ям забезпечують інформаційною підтримкою. Це включає в себе консультації щодо отримання виплат та пільг, інформація щодо проведення заходів для дітей та батьків, інформація про отримання лікарняної допомоги (якщо в ній є потреба) та інше. Також центри надають соціально-психологічну допомогу, педагогічну, побутову і т. д.

Сучасний стан розвитку соціальної роботи з самотніми батьками враховує ряд факторів та особливостей серед яких індивідуальні особливості клієнта.

Метою розвитку у соціальній роботі інноваційних підходів є допомога самотнім батькам в знаходженні як можна більшої кількості варіантів поведінки, думок, почуттів, вчинків для активної взаємодії з людьми і групами в соціумі.

Соціальний працівник у співпраці із самотніми батьками допомагає їм усвідомити проблеми, які вони не контролюють, змінити свої установки по відношенню до оточуючих і у відповідності з ними коригувати свою поведінку. Також на сучасному етапі соціальної роботи з самотніми батьками в Україні соціальні працівники долучаються до вирішення проблем клієнта, таких як фінансова допомога, психологічна та соціальне самопочуття своїх клієнтів. Також останнім часом в Україні є поширеною проблема булінгу не тільки серед дітей, а й серед дорослих. Булінг трапляється в різних категоріях населення, не виняток й така категорія як самотні батьки та їх діти. Бувають різні ситуації, за яких батьки можуть залишитися самотніми. Часто предметом для висміювання та приниження є те що один з батьків вживає алкоголь та в стані алкогольного сп'яніння робить речі, які привертають увагу оточуючих і є люди, які бачать в цьому привід для сміху та приниження інших. Соціальна робота також долучається до вирішення цієї проблеми і проводить консультації у школах, підприємствах і т. д. [22].

Також у взаєминах батька з дитиною юнаки і дівчата з неповних сімей відзначають, що батьки ставляться до них як до дорогої, близької, коханої людини. Також відзначається, що розмова, порада є гарним способом надання допомоги з боку батька, чого немає в повних родинах. Вербальна агресія по відношенню до дитини при неправильній її поведінці зустрічалася частіше у повних сім'ях. Тобто ми бачимо що в деяких неповних сім'ях батьки є розуміючими та м'якими по відношенню до дітей. Це гарно, але з цим також можуть виникнути труднощі, а саме через свою м'якість та сліпу любов до своєї дитини самотні батьки можуть не помічати проблем дітей, з якими вони можуть зіткнутись у період розвитку та які треба вирішувати більш твердо. Саме для цього нам стане у пригоді такий інноваційний підхід, як втручання спеціаліста, який за допомогою спостереження, підмітить проблеми дитини і прямо при зустрічі батька, дитини і спеціаліста розповість про них і вони разом за допомогою групової бесіди зможуть обговорити ці проблеми та знайти їх рішення [56].

Існують чинники, які мають безпосередній вплив на ефективність інноваційних підходів у соціальній роботі з самотніми батьками.

До суб'єктивних чинників належать:

- хто оцінює (консультант, клієнт, залучені особи);
- позиція того, що оцінює (розуміння суті проблеми, прихованих механізмів, бажання і можливість вирішити дану проблему або визнати її рішення);
- наявність у клієнта реальної, а не вигаданої проблеми;
- присутність у клієнта щирого бажання вирішити пред'явлену проблему;
- відчуття клієнтом безпеки в процесі допомоги [17, с. 12].

До об'єктивних чинників:

- професіоналізм спеціаліста з соціальної роботи (освіта, досвід, психологічне здоров'я);
- дотримання соціальним працівником правил соціальної роботи з певними категоріями населення, з самотніми татами та мамами у нашому випадку [17, с. 13].

Перед тим як радити щось самотньому батьку у соціального працівника перед роботою стоять різноманітні конкретні завдання, наприклад, допомогти клієнтові впоратися з поточними соціально-професійними або індивідуально-особистісними проблемами або допомогти клієнту психологічно і соціально вийти з кризової ситуації, допомогти самотньому батьку у вирішенні тих проблем, в яких він зазнає найбільших труднощів.

Якщо допомога надана ефективно з урахуванням різних чинників то вона сприятиме вирішенню багатьох проблем які стоять перед самотнім батьком, а саме: покращення психоемоційного стану; краще розуміння себе, своєї ситуації і інших людей; прийняття рішення та реалізацію рішення.

У роботі з самотніми батьками критерієм ефективності інноваційних підходів в соціальній роботі є зміна відносини у таких сім'ях дітей та батьків; здатності самотніх батьків, членів сім'ї налагодити побут та функціонування

сім'ї для створення безпечної емоційної і фізичної атмосфери, що сприяє розвитку особистості кожного члена сім'ї [14, с. 153].

Основними шляхами оптимізації соціальної роботи з самотніми батьками є доступність та відкритість. Що в свою чергу проявляється через наявність приміщень, що відповідають вимогам. Наявність стендів з інформацією для самотніх батьків про порядок надання, умови та зміст соціальних послуг. Наявність копій довідника, буклетів та інших інформаційних роздаткових матеріалів, у тому числі на електронних носіях щодо надання допомоги самотнім батькам [22].

Характерною ознакою сьогодні виступають непрозорість та заплутаність системи соціальної допомоги самотнім батькам як наслідок несистемності законодавства.

Недостатній обсяг бюджетного фінансування призводить до обмеження прав самотніх батьків на пільги і зниження рівня їх соціального забезпечення. Разом з тим збільшення кількості соціальних програм на сьогодні створює ситуацію, в якій фінансових ресурсів в рамках бюджетів не вистачає, а кількість інвестиційних проектів соціальної спрямованості, які вкрай потрібно реалізувати, постійно зростає. Постійне збільшення таких проектів деструктивно впливає на соціально-економічну ситуацію адміністративно-територіальних одиниць [42, с. 117].

Є загальноприйняті правила, за допомогою яких можна досягти ефективності інноваційних підходів з самотніми батьками у системі соціальної роботи, розглянемо їх:

1. Не буває двох однакових клієнтів і ситуацій. Проблеми самотніх батьків тільки зовні можуть здаватися схожими, але якщо вони виникають, розвиваються, існують в контексті унікальних людських життів, то й самі проблеми в дійсності є унікальними. Тому інноваційний підхід є унікальним й неповторним.

2. У процесі розробки та відтворення інноваційних підходів самотній батько і соціальний працівник постійно змінюються згідно їх відносин.

3. Найкращим експертом власних проблем є самотній батько, тому при відтворенні інноваційних підходів слід допомогти йому прийняти на себе відповідальність за вирішення своїх проблем. Бачення власних проблем самотнім батьком не менше, а може бути, і більше важливо, ніж уявлення про них спеціаліста.

4. У процесі використання інноваційних підходів почуття безпеки самотнього батька важливіше, ніж вимоги спеціаліста. Таким чином, у користуванні інноваційними підходами недоречно домагатися мети будь-якою ціною, не звертаючи уваги на емоційний стан самотнього батька.

5. Прагнучи допомогти самотньому батьку, соціальний працівник зобов'язаний «підключити» всі свої професійні й особистісні можливості. Проте в кожному конкретному випадку він не повинен забувати, що він усього лише людина і тому не здатний повністю відповідати за іншу людину, за його життя і труднощі.

6. Не слід очікувати безпосереднього ефекту від кожного використаного інноваційного підходу – це процес, в якому помітні поліпшення змінюються погіршеннями, тому що самозміна вимагає багатьох зусиль та ризику, які не завжди і не відразу завершуються успіхом.

7. Компетентний соціальний працівник знає рівень своєї професійної кваліфікації і власні недоліки, він відповідальний за дотримання правил етики і роботу на благо самотніх батьків.

8. Для позначення та концептуалізації кожної проблеми можуть бути використані різні теоретичні підходи [10, с. 90].

9. Деякі проблеми – це сутнісні людські дилеми, які в принципі неможливо розв'язати. У таких випадках соціальний працівник повинен допомогти самотньому батьку зрозуміти неминучість ситуації і змиритися з нею.

10. Інноваційні підходи – це процес, який виконується разом з клієнтом, але не замість клієнта.

За для ефективності інноваційних підходів в роботі з самотніми батьками у соціальній роботі потрібно враховувати типові помилки в процесі надання допомоги самотнім батькам:

- не встановлено необхідний психологічний контакт, що заважає створенню сприятливого для бесіди клімату;
- передчасний перехід до вирішення проблеми без достатнього вивчення її суті;
- авторитарність стосовно співрозмовника, нав'язування йому власного розуміння проблеми;
- думка співрозмовника не вислуховується або дискредитується;
- тим чи іншим способом створюються перешкоди для роз'яснення співрозмовником своєї точки зору;
- постановка співрозмовнику прямих запитань за умови, що такої необхідності немає [3, с. 116].

У сучасному світі необхідно впроваджувати новітні технології щодо вирішення соціальних проблем, от і така категорія людей, як самотні батьки потребують інноваційних підходів у вирішенні проблем, з якими вони стикаються щоденно. На рівні державному, обласному та місцевому рівнях необхідно надавати професійну допомогу, яка відповідає сучасному ритму життя.

3.2. Фактори оптимізації застосування інноваційних підходів у системі соціальної роботи з самотніми батьками

Важливою умовою оптимізації застосування інноваційних підходів у системі соціальної роботи з самотніми батьками є аналіз всіх груп та видів неповних сімей, обставин, за яких вони стали самотніми батьками, проблем, з якими вони стикаються у побуті та інших сферах життєдіяльності.

Також, не менш важливим фактором є забезпечення оптимального узгодження загальнодержавних цілей та інтересів з особливостями розвитку

окремих регіонів, а саме має розроблятися загальнонаціональна ідеологія, основні принципи соціальної політики, стратегічні напрями діяльності регіонів щодо регулювання соціальних процесів, здійснення координаційної діяльності у цій сфері.

На територіальному рівні основним суб'єктом для застосування інноваційних підходів повинен стати регіон, який реалізує дану стратегію.

Таким чином, поряд із загальнодержавними законодавчими механізмами, значну роль відіграє регіональний соціальний захист неповних родин як складовий елемент загальнодержавного.

Регіональний соціальний захист неповних сімей є провідником загальнодержавної соціальної політики через конкретні суб'єкти і має своє конкретне призначення, оскільки регулює соціально-економічні відносини в певному просторі і має за мету забезпечення потреб кожної категорії населення, в нашому випадку, одиноких батьків, даного регіону в життєво необхідних засобах та виконання своєї функції в загальнодержавному розподілі праці і ресурсів [23, с. 29].

Під час оптимізації застосування інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками здебільшого акцентують свої проблеми на відсутності достатньої кількості коштів, а тому, визначати рівень соціальної допомоги доцільно з урахуванням потреб конкретної категорії громадян в тому числі враховувати проблеми одиноких батьків.

Вибір форм і заходів застосування інноваційних підходів має відбуватися з урахуванням міри працездатності людини. Адже, якщо одинокий батько є працездатним, соціальна робота має передбачати захист його прав на належні умови праці та гідну винагороду за працю; для непрацездатних одиноких батьків інноваційні підходи передбачають забезпечення соціально гарантованого рівня життя та підтримку держави; для окремих категорій населення, що опинились у скрутних життєвих обставинах – надання спеціальних форм соціальної підтримки [47, с. 56].

Для реалізації інноваційних підходів з самотніми батьками в системі соціальної роботи в Україні, соціальні працівники постійно розвивають у собі певні професійні якості, які сприяють більш ефективній співпраці, а саме:

1. Емпатія – це здатність «стати на місце» іншої людини і побачити світ таким, яким вона його бачить. Звичайно спеціаліст не може бути емпатійними на всі 100%. Спеціаліст в такому випадку є не емпатійним, якщо постійно порівнює ситуацію іншої людини зі своєю. Така якість піддається тренуванню, і хтось може володіти нею більшою чи меншою мірою. Добре володіння нею дає можливість уникати моралізації, надання порад. Її застосування має проявлятися у зовнішній поведінці соціального працівника (зацікавлений вираз обличчя, відкриті жести, підтримуючий тембр голосу).

2. Щирість. Бути щирим – не означає лише демонструвати зацікавленість і привітність. Ефективність від соціального працівника з такою рисою стимулює до кращої співпраці. Важливо бути чесним, а не лицемірним: коли переживаєш одне, а говориш інше. Щирість проявлятиметься тоді, коли клієнти цікавлять спеціаліста як особистості, а не як індикатори, про які можна відзвітувати [7, с. 111].

3. Позитивне ставлення і толерантність – це якість, коли соціальний працівник сприймає клієнта позитивно, незалежно від того, як клієнт виглядає чи що він про себе розповідає, або що йому відомо про його попередній досвід. Якщо спеціаліст, як людина, бачить в інших лише все найгірше, то навряд чи він зможе стати ефективним соціальним працівником. Спеціаліст повинен вірити в іншу людину, в її потенціал та спроможність змінювати власне життя. Це позитивне ставлення має бути таким, що не потребує додаткової мотивації [3, с. 112].

4. Конкретність – це здатність прислухатися до слів іншої людини і сприймати лише те, що було нею сказано, а не те, що малося на увазі. Соціальний працівник, який залишається конкретним, найімовірніше, буде слухати, приймати і не засуджувати свого клієнта. Він не стане надавати поради і рішення «швидкоруч» [3, с. 114].

5. Розуміння власних особливостей та обмежень. Спеціаліст має знати свої сильні і слабкі сторони. Він повинен вміти стійко сприймати невдачу, відчувати рамки реалій світу та своїх обмежень.

6. Толерантність – це терпимість щодо інших людей, їхніх переконань, цінностей і поведінки. Це поважне ставлення до права вибору людиною власного стилю життя [3, с. 115].

Є різні типи неповних сімей, яким можна надавати допомогу, використовуючи при цьому інноваційні підходи у соціальній роботі з самотніми батьками.

Є родини, в яких дитина дошкільного віку, а в батька є робота, яку він не може покинути. Для вирішення цієї проблеми є декілька інноваційних підходів. По-перше, це зробити роботу на відстані, можна на час того, як батько не може залишати дитину без своєї уваги перевести його роботу у онлайн-режим, якщо є така можливість. Якщо можливості перевести діючу роботу на відстань немає, можна зробити пошук тимчасової онлайн-роботи зі збереженням основної. Також можна створити центр нянь. В різних районах міста є неповні сім'ї, тому можна було б поділити місто на райони, в яких функціонувала б одна няня на декілька сімей. В кожному районі можна зняти квартиру та облаштувати її для дітей. Няня буде підлаштовуватися під кожного з батьків по часу, коли їм необхідно привести дитину і забрати. Батьки будуть приводити до місця призначення своїх дітей до роботи та забирати після. Це набагато зручніше, ніж дитячі садки, тому що вони працюють у певному режимі, а робота може закінчуватися пізніше та починатися раніше. Тому ці будиночки для дітей були б гарною альтернативою дитячим садкам.

Якщо неповна сім'я включає дитину, яка є учнем молодшої школи, батькам теж потрібна допомога не тільки з тим, де залишити дитину під час роботи, а й з вихованням та соціалізацією дитини. Якщо в батька немає можливості забирати дитину після закінчення занять у школі, дитина може залишитися у школі після занять. Там вони вчать уроки та граються. Програму після занять можна зробити більш інноваційною. Тобто, дітей можна розвивати, визначити їх вподобання та

до чого в них є хист. Там на місці можна проводити заняття в різних сферах. Якщо дитина схильна до танців, її можна розвивати в цьому, якщо до математики або фізичних наук, то поглиблено вивчати їх з нею. Також зараз іноземні мови є невід'ємною частиною сучасного життя. То чому б не зробити це для дитини цікавим. Я думаю, що така ініціатива зацікавить не тільки батьків із неповних родин, а й батьків з повних сімей, вони також із задоволенням будь залишати дітей на цікаві заняття. А це у свою чергу, поліпшить моральне почуття одиноких батьків, тому вони часто почувають провину перед своїми дітьми за те що не можуть як в інших повних сім'ях приділяти їм багато уваги.

Також, таким категоріям одиноких батьків, як вдівці або коли матір позбавили прав на дитину за різних причин, потрібна психологічна допомога. При чому як батькам, так і дітям. З ними важливо спілкуватися, щоб вони не почували себе не такими як інші, щоб не почували себе покинутими і неповноцінними. Два рази на тиждень, у зручних час гарно було б спілкуватися із психологом. Він би налаштував одинокого батька на правильну соціальну позицію, а дитину на те, що вона не чим не гірша за інших, що вона має право на все, як і інші діти але щоб це не переходило у свавілля, щоб все було в міру.

Таким чином, ефективність інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками має спрямованість на підвищення задоволеності життям, що безпосередньо пов'язано з особистісним зростанням людини, розвитком навичок подолання труднощів, вміння зав'язувати і підтримувати міжособистісні відносини.

Багато родин, де тато або мама виховують самотійно дитину, в якій є вроджена хвороба – ДЦП. В таких випадках потрібна подвійна допомога. По-перше допомога потрібна у вирішенні проблем, з якими стикаються самотні батьки, по-друге допомога потрібна, бо дитина зі своїми специфічними особливостями. Є різні форми цієї хвороби, є більш легка, яка протікає не дуже помітно, а є важка форма, коли дитина не в змозі самотійно себе обслуговувати. Така ситуація важка в повній родині, а коли самотній батько вимушений сам

виховувати таку дитину це подвійний тягар. Тому в такій ситуації без допомоги соціальних працівників обійтись досить важко.

Окрім цього на регіональному рівні можна застосувати безліч інноваційних підходів. Наприклад, якщо користуватись зарубіжним досвідом, ефективним було б створити будиночки для дітей, в яких є тільки один батько. Якщо самотній тато або мама не має можливості через ненормований робочий день або якщо має не одну роботу, а декілька або за інших причин не може доглядати за дитиною, то для таких родин створюються спеціальні будиночки, в які можна віддавати дитину на той термін, який потрібно. Ці будиночки розраховані на різний вік дітей, в основному від 3 до 16 років. На кожну групу дітей є свої фахівці. Є група дошкільнят, з ними займається вихователь та вчитель, який займається підготовкою дітей до школи, діткам проводять різні тести та виявляють до чого найбільше в дитини є схильність та після цього вирівнюють її вподобання. Наприклад, якщо дитина тягнеться да математики, то їй потрібно приділити увагу до філологічного і гуманітарного напрямку і навпаки. Це робиться для того щоб у школі всі предмети сприймались гарно, а не якась одна певна сфера. Наступні групи розділені по класам як у звичайній школі. Але на відміну від звичайної школи в цих будиночках діти залишаються з ночівлею, отримують здорове харчування та медичний огляд. Одинокі батьки можуть забирати діток додому влюбий час. Якщо є можливість то дитину можна забирати додому після роботи кожного дня. Якщо такої можливості немає, наприклад у батьків подорова робота, дитина залишається у будиночку з ночівлею і батьки забирають її на вихідні.

Важливо дізнатись думку одиноких батьків щодо одинокого батьківства, що вини думають з цього приводу та які їх пропозиції для покращення системи допомоги самотнім батькам на місцевому рівні. Для цього ми провели анкетування з 10 людьми, які належать до категорії самотніх батьків щоб виявити з якими проблемами вони стикаються щоденно.

Отже, провівши дослідження, а саме анкетування, серед одиноких батьків, можна зробити висновок що одинокі батьки мають майже однакові проблеми,

але способи їх вирішення та пропозиції мають різні. Проійшло анкетування 10 одиноких батьків.

- Вік одиноких батьків, які пройшли анкетування, від 27 до 43 років.
- Освіта у половини вища, у іншої половини середня технічна.
- З 10 анкетованих: 3 чоловіка і 7 жінок.
- Трудова діяльність у всіх дуже різна, але всі мають роботу.
- В основному всі вони розлучені, тільки двоє неодружені (дитина народилась у цивільному шлюбі) і одна жінка вдова.
- Дітей мають від 4 до 17 років.
- Обставини, за яких вони стали одинокими батьками також дуже різняться. Є ситуація, де жінка поїхала за кордон та чоловік з нею розлучився, діти залишились з ним. 2 ситуації, коли чоловік покинув родину та пішов до іншої. Ситуація, коли жінка втрапила до в'язниці. Просто розлучення – 2 ситуації. Розлучення через постійні командировки чоловіка. Матір позбавили батьківських прав на дитину через зловживання алкоголем. Вдова, в якої чоловік загинув у АТО. Також ситуація, коли у жінки чоловік пішов до АТО, знайшов там іншу родину та залишився там.
- Допомогу на дитину від іншого з батьків не отримують 5 з 10, офіційні аліменти отримують 2 і не отримують офіційних аліментів, але батько допомагає на власний розсуд 3.
- Допомогу від держави не отримують 4 людей, тому що просто не звертались за нею. Отримують 5. І відмовили 1 через ЧП.
- Труднощі, з якими одинокі батьки стикаються у піклуванні за дитиною, у всіх виявились різні, а саме: труднощі підліткового віку, брак коштів на утримання дитини, психологічні проблеми, немає де залишити дитину під час роботи, медичне обслуговування, не має можливості приділити достатньо уваги дитині через роботу. Тільки 2 з 10 одиноких батьків не мають труднощів у вихованні дитини.
- Соціальне самопочуття у 8 з 10 анкетованих нормальне, проявів дискримінації у суспільстві не зазнавали. У 2 з 10 занижене соціальне

самопочуття та відчуваються прояви дискримінації, в першому випадку через те що, жінка не благополучна і чоловік вимушений сам виховувати дитину. В другому випадку через те, що люди сміються над матір'ю дитини за те, що вона вживає алкоголь.

– За психологічною допомогою не звертались 7 з 10 опитуваних, 2 звертались за психологічною допомогою для дитини і 1 жінка для себе.

– Послугами приватних установ користується лише 1 жінка із 10, користується вона послугами няні. Всі інші 9 чоловік не користується, в основному через брак коштів на це і тому що є родичі на яких можна залишити дитину.

– Допомогу від держави 7 із 10 людей хотіли б отримувати фінансову (збільшення соціальних виплат), 1 жінка хотіла б отримувати достойне санітарно-курортне лікування, 1 жінка відповіла, що хотіла б організацію місцевого центру дозвілля та розваг на період робочого часу батьків, і ще 1 жінка відповіла що хоче вдосконалення закону про батьків-одинаків (достойні соціальні виплати, безкоштовна психологічна підтримка батьків та дітей та вирішення питання з місцем в дитячому садочку для дитини, безкоштовне медичне обслуговування дитини, щорічне обстеження, організація безкоштовних дитячих таборів в період канікул).

На питання щодо пропозиції відносно мір підтримки одиноких родин, учасники анкетування дали такі відповіді:

1. Більше розважальних і ідеологічних програм виховання дитини за часи навчання та під час канікул;
2. Фінансова допомога;
3. Допомога у дозвіллі дитини. Наприклад, дитячі путівки до моря або безкоштовні гуртки за вподобаннями дитини;
4. Заклади, в яких можна залишити дитину під наглядом фахівця після школи. Повинні бути облаштовані парки, сучасні атракціони та дитячі площадки;
5. Безкоштовні клуби для дозвілля;
6. Дозвілля дитини;
7. Зацікавленість у життєвих моментах батьків-одинаків;
8. Безкоштовні доглядальниці за дитиною;
9. Організація екскурсій по місцевому краєзнавству та містами України. Організація вивчення іноземних мов за адекватну ціну.

Створення державних посад для нянь, приватних вихователів, репетиторів та помічниць по домогосподарству, де частково ці роботи сплачує держава, а частково клієнт-замовник; 10. Гуртки для хлопчиків патріотичного виховання, щоб з хлопчиком займались чоловічими справами.

Отже, підвівши підсумки анкетних даних, отриманих від одиноких батьків, можемо зробити висновки, що в основному їм не вистачає фінансової допомоги та можливостей для розвитку дітей. Було висунуто багато цікавих ідей та інноваційних підходів. Корисними та сучасними були б створення центрів, які визначала б схильність дитини до певного напрямку і розвитку в неї його. На регіональному рівні, щоб такі центри мали змогу фінансуватись державою, хоча б не повністю, а частково, тому що на жаль, у одиноких батьків не так багато коштів та вони не можуть собі дозволити виділяти на дитину, як хотілось би.

Що стосується самих одиноких батьків, можна зробити висновок, що їм не вистачає соціального захисту. «Соціальний захист на місцевому рівні покликаний забезпечувати раціональне використання ресурсного потенціалу регіону і на цих засадах вирішувати соціальні проблеми місцевого населення, дотримуючись балансу інтересів і держави, і регіонів». [3]

Тобто, це означає, що проблеми, які можна віднести до тих, що можна вирішити за допомогою соціального захисту населення, хоч і схожі між собою по всій Україні, але на місцевому рівні мають свої відмінності, а тому саме місцева влада повинна розставляти пріоритети, на чому більше акцентувати увагу.

Так, наприклад, проблема одиноких батьків та підходів роботи з ними є у кожному регіоні актуальною, але найбільше зараз потерпають окуповані території України, де у одиноких батьків не має доступу до соціального захисту в повній мірі, обмеженість у спілкуванні, зв'язку, досить часто відсутність роботи та моральної підтримки [41, с. 15].

Використання інноваційних підходів в соціальній роботі пов'язане з широкою участю населення у вирішенні власних проблем на основі взаємодопомоги та кооперації. Так, соціальний працівник тут виступає у ролі

організатора, натхненника і менеджера такого місцевого, сусідського співтовариства, стимулює громадську самоорганізацію.

Основним ресурсом розвитку співтовариств переважно є люди, що володіють кваліфікацією, життєвим досвідом і, найголовніше, часом для такої справи [42, с. 18].

Сім'я, сусіди та місцеві співтовариства у спільній діяльності в практиці соціальної роботи західних країн перетворилися на базові інститути «органічної солідарності» і стали носіями соціальних ресурсів.

Змішані структури забезпечення соціальної політики у формі, наприклад, добровільних організацій, кооперативів або осередків взаємодопомоги, самопомоги населення одержали додатковий імпульс розвитку. За цього в кожній країні вони базуються на власних історичних та культурних традиціях.

Тобто, держава переклала обов'язки щодо надання соціальної допомоги в тому числі й роботу з самотніми батьками на створені організації.

У випадку із політичною ситуацією в нашій країні нам би підійшов такий досвід, адже не у кожному безпечному регіоні зараз є центр надання консультативних послуг самотнім батькам, через брак фінансування, воєнні дії та ряд інших проблем.

Диференційований підхід до надання соціальної допомоги можна забезпечити лише на основі адресності соціального захисту. Тобто надання тих форм і засобів соціального захисту самотнім батькам, в яких є потреба.

А тому, основними проблемами ефективного функціонування застосування інноваційних підходів, у тому числі у допомозі самотнім батькам в Україні є:

- надмірна кількість нормативних актів, що регулюють соціальну політику держави;
- велика кількість категорій населення, яким надають соціальний захист;
- відсутність єдиної бази даних про об'єкти соціального захисту;
- недосконала структура управління соціальним захистом населення;

– відсутність диференційованого підходу до вибору інструментів соціального захисту, що їх надають відповідно до потреб конкретного громадянина;

– низький рівень ефективності соціальних заходів [47, с. 145].

Отже, серед шляхів врегулювання відносин надання соціальної допомоги в тому числі і застосування інноваційних підходів з самотніми батьками можна назвати врегулювання нормативно-правової бази України.

Ще одним із видів оптимізації використання інноваційних підходів в соціальній роботі з самотніми батьками можна назвати: штатний розпис, сформований відповідно до законодавства та з урахуванням спеціалізації суб'єкта, що надає соціальну послугу; наявні затверджені посадові інструкції та їх чітке дотримання соціальним робітником; розробки програм стажування для початківців, які надаватимуть допомогу самотнім батькам; наявність обладнання, транспорту для надання соціальної послуги самотнім батькам, наприклад на окупованих територіях, де відсутній зв'язок; участь соціальних працівників, у нарадах, конференціях з обміну досвідом, круглих столах тощо, у тому числі за допомогою інтернет-ресурсів, але на жаль не завжди це є на практиці через брак часу, коштів які виділені державною та наявність або відсутність власного бажання самих соціальних робітників [31, с. 98].

Серед шляхів оптимізації застосування інноваційних підходів в соціальній роботі з самотніми батьками має стати інформаційна робота серед населення. Ця робота на сьогоднішній день є недостатньо ефективною. Як наслідок неінформованість населення, у тому числі самотніх батьків, про можливості отримання соціальних послуг та надання соціальної допомоги від соціальних робітників.

У більшості самотні батьки не мають алгоритму взаємодії з тими державними і недержавними інститутами, які могли б забезпечити вирішення проблем, що з'являються.

Так, небагато одиноких батьків мають досвід звертання за допомогою в державні й недержавні організації, що становлять сферу застосування інноваційних підходів з одинокими батьками.

Таким чином, оптимізація застосування інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками в Україні, урахування цих потреб дасть змогу підвищити ефективність соціального процесу. Основними напрямками реформування його системи у даному контексті є адресний підхід до використання інноваційних підходів з одинокими батьками та диференціація соціальних послуг залежно від потреб одиноких батьків.

Адресний підхід можна забезпечити завдяки впровадженню єдиного реєстру громадян, які потребують соціальної допомоги.

Оптимізація використання інноваційних підходів в соціальній роботі з одинокими батьками відповідно до потреб конкретного громадянина передбачає надання певного переліку соціальних послуг для окремо взятого громадянина, який потребує даної соціальної послуги. Тобто врахування його життєвих обставин, його добробуту та потреб у соціальній допомозі. Створення такої системи, визначення соціальних послуг відповідно до потреб людини є вкрай складним завданням. Проте маючи у своєму арсеналі усі відомості про одиноких батьків та членів сім'ї, суб'єктові соціальної роботи буде нескладно визначити цей перелік [9, с. 70].

Тобто, основними напрямками оптимізації соціальної роботи з одинокими батьками є наступні:

- кодифікація законодавства, що регулює соціальний захист;
- ревізія видів соціальної допомоги та їх отримувачів;
- удосконалення обліку отримувачів соціальної допомоги;
- створення єдиного органу надання соціальної допомоги;
- в основі соціальної допомоги повинен бути принцип адресності та диференційований підхід до визначення обсягів і виду соціальної допомоги, залежно від потреб одиноких батьків.

Проаналізувавши третій розділ, можна зробити висновки що, задля ефективності використання інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками, спеціалісту потрібно враховувати ряд чинників, серед яких індивідуальні та вікові особливості, суб'єктивні та об'єктивні чинники, типи неповних родин. Також ефективність інноваційних підходів залежить від компетентності спеціаліста, його досвіду. Інноваційних підходів розробляється дуже багато, але всі вони пристосовані до певного типу самотніх родин, тому саме від досвіду та компетентності соціального працівника залежить чи будуть вони ефективними та чи допоможуть самотнім батькам впоратися з їх становищем, в якому вони опинились.

ВИСНОВКИ

На основі наукової літератури з теми дослідження ми здійснили теоретичний та практичний аналіз та прийшли до наступних висновків:

Самотні батьки є особливою категорією населення, яка потребує соціального захисту з боку держави, оскільки у неї виникає багато соціальних проблем і простежуються певні негативні явища, пов'язані з малозабезпеченістю, порушенням традицій розподілу сімейних ролей, вихованням дітей, функціонуванням.

В сучасному світі повинні формуватися інноваційні підходи в соціальній роботі з самотніми батьками. Світ не стоїть на місці, змінюється все: умови роботи, темп життя, розвиток дітей, сучасні технології. Для цього розробляються інноваційні підходи, щоб соціальна робота могла ефективно вирішувати проблеми, з якими щоденно стикаються самотні батьки.

В сучасному вимірі самотні батьки – це особи, які на момент застосування працедавцем пільги, маючи дитину (дітей) віком до 18 років, не перебуває у шлюбі, зареєстрованому згідно з законодавством.

Спираючись на принципи, наприклад об'єктивності, історизму та науковості ми змогли проаналізувати яким має бути соціальний працівник щоб ефективно застосовувати свої вміння у роботі з самотніми батьками за допомогою інноваційних підходів. Соціальний працівник має бути готовий сприймати та використовувати на практиці інноваційні підходи, які з кожним роком з'являються нові і більш підлаштовані під сучасний ритм життя і сучасних людей, а також має в собі вмщати такі характеристики: справедливість, гуманізм, мотиваційність, інтеграційність, розподільчий метод роботи, універсальність, конфіденційність, толерантність та інші.

Серед основних проблем, з якими стикаються самотні батьки та за їх вирішенням звертаються за допомогою до спеціаліста із соціальної роботи, є: побутові проблеми, фінансові проблеми, соціально-психологічні проблеми самотніх батьків та їх дітей, освітньо-виховні проблеми, культурно-дозвілєві проблеми.

Нормативно-правова база стоїть на захисті самотніх батьків, вона чітко та неупереджено регулює правові відносини.

Надаючи консультацію з приводу нормативно-правової бази, спеціаліст із соціальної роботи повинен здійснити оцінку як щодо батька, так і щодо дитини. Соціальний працівник повинен підготувати питання які будуть розглядатись під час визначення правової допомоги самотнім батькам. Спеціаліст, надаючи нормативно-правову допомогу самотнім батькам вирішує більшість проблем, з якими стикаються самотні батьки, наприклад: фінансові труднощі, визначення соціального статусу самотніх батьків та інше.

Якщо застосування інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками пройшли ефективно з урахуванням різних чинників, то вони сприятимуть вирішенню багатьох проблем, які стоять перед самотніми батьками, а саме: покращення психоемоційного стану; краще розуміння себе, своєї ситуації і інших людей; прийняття рішення та реалізацію рішення.

Для спеціаліста соціальної роботи із самотніми батьками важливо розвивати у собі певні професійні якості, які сприятимуть більш ефективній співпраці: емпатія, щирість, позитивне ставлення і толерантність, конкретність, розуміння власних особливостей та обмежень. Ефективність також полягає у вдалому використанні інноваційних підходів з самотніми батьками, у доступності та відкритості.

Гіпотеза дослідження є виправданою, застосування інноваційних підходів у соціальній роботі з самотніми батьками дозволить покращити стан таких сімей. Можна сформулювати ефективні умови співпраці спеціаліста соціальної роботи та самотніх батьків, вести інформаційне ознайомлення населення. Потрібно створювати можливості для дозвілля дітей під час роботи батьків. Також потрібно руйнувати стереотипи, що самотні батьки мають відчувати себе гірше, ніж повні сім'ї, потрібно покращувати соціальне самопочуття самотніх батьків.

Інноваційних підходів розробляється дуже багато, але всі вони пристосовані до певного типу самотніх родин, тому саме від досвіду та

компетентності соціального працівника залежить чи будуть вони ефективними та чи допоможуть самотнім батькам впоратися з їх становищем, в якому вони опинились. Також потрібно здійснювати зацікавлення співробітників різноплановими завданнями, виконуючи які вони зможуть проявити свою самостійність та творчий підхід у використанні інноваційних підходів в системі соціальної роботи з самотніми батьками.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахола Т. Психотерапевтическое консультирование. Беседа, направленная на решения. Санкт-Петербург : «Речь», 2001. 160 с.
2. Беляєва О. Поговоримо про життя після розлучення батьків. *Психолог*. 2009. № 14 (квітень). С. 16-19.
3. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України. Київ : Знання, 2014. 321 с.
4. Братусь І. В. Соціально-педагогічна робота з юними матерями в громаді. *Проблеми педагогічних технологій* : зб. наук. праць Волинського держ. ун-ту. 2013. Вип. 3-4. С. 72–77.
5. Вакуленко С. М. Проблеми надання соціальних послуг неповним сім'ям на рівні територіальної громади (на прикладі м. Харкова). *Socioprостір* : міждисципл. зб. наук. пр. з соціології та соціальної роботи. 2019. № 1. С. 215–219.
6. Видра Д. Развод: трагедия или надежда? Психологические проблемы поведения родителей в ситуации развода по отношению к детям. *Дошкольное воспитание*. 1999. № 4. С. 86-92.
7. Винниченко Н. В. Інвестиційна та соціальна складові загальної концепції соціально-економічного розвитку України. *Наука й економіка*. 2008. № 2 (10). С. 147-151.
8. Гайдук Н. М. Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади) : автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.14 / Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 2014. 19 с.
9. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : термінол.-понятійн. слов. Київ, 2013. 340 с.
10. Горностаєв П. П., Васильковская З. В. Теорія і практика психологічного консультування : Проблемний підхід. Київ : Наук. думка, 2006. 128 с.
11. Гулина М. Основи індивідуального психологічного консультування. Санкт-Петербург : Питер, 2012. 267 с.

12. Диференціація життєвого рівня населення. Державна служба статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua. (дата звернення: 17.09.2020).
13. Елизаров А. Н. Основы индивидуального и семейного консультирования : учеб. пособ. Москва : «Ось-89», 2003. 431 с.
14. Завацька Л. М. Технології професійної діяльності соціального педагога : навч. посіб. для ВНЗ. Київ : Видавничий дім «Слово», 2008. 240 с.
15. Запорожский городской совет. Официальный сайт. Для одиноких матерей изменили условия назначения и выплаты государственной помощи на детей. URL: <https://zp.gov.ua/ru/articles/item/8208/dlya-odinokih-materej-izmenili-usloviya-naznacheniya-i-vyplaty-gosudarstvennoj-pomoschi-na-detej>. (дата звернення: 31.07.2020).
16. Зверева І. Д. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. Київ : Знання, 2004. 233 с.
17. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : дис. д-ра пед.наук: 13.00.18. НПУ ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2014. 546 с.
18. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 30. Ст. 141.
19. Кривоконь Н. І. Роль соціальної роботи в аспекті побудови громадянського суспільства. *Актуальні проблеми соціальної роботи в Україні (соціально-правовий, педагогічний та правовий аспекти)* : зб. матеріалів наук.-практ. семінару, м. Чернігів, 29 берез. 2007 р. Чернігів : Вид-во «Чернігів. обереги», 2007. С 67-71.
20. Кубіцький С. О. Технології соціально-педагогічної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. Київ : Міленіум, 2015. 300 с.
21. Кузнецова Л. П. Основные технологии социальной работы : учеб. пособ. Владивосток : Вид-во ДВГТУ, 2002. 92 с.
22. Лактіонова Г. М. Соціальний супровід клієнток соціальних центрів матері та дитини за місцем проживання. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2013. №1. С. 24-30.

23. Лукас Дж., Василенко О. Етичні принципи та цінності соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні : перші кроки*. Київ, 2000. С. 36-44.
24. Лукашевич М. П., Мигович І. І., Пінчук І. М. Соціальна робота в Україні : теоретико-методичні засади : навч. посіб. Київ; 2003. С. 54-58.
25. Мигович І. І. Соціальна робота з неповною сім'єю. *Педагогіка і соціальна робота*. Ужгород, 2016. №35. С. 127–132.
26. Мигович І. І., Лукашевич М. П. Теорія і методи соціальної роботи : навч. посіб. Київ, 2003. 430 с.
27. Нельсон-Джоунс Р. Теория и практика консультирования. Санкт-Петербург : «Питер», 2000. 464 с.
28. Немов Р. С. Основы психологического консультирования. Москва : Владос, 2000. 246 с.
29. Нойфельд И. Методы социальной работы. *Теория и практика социальной работы : отечественный и зарубежный опыт*. Москва ; Тула, 2017. С. 375-460.
30. Островерхов В. М. Пріоритетні напрямки реформування системи соціальних пілґ в Україні. *Формування ринкової економіки : зб. наук. праць. Спец. вип. : Праця в ХХІ столітті : новітні тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток*. Київ : КНЕУ, 2016. С. 585–595.
31. Оцінка потреб дитини та її сім'ї / за заг. ред. І. Д. Зверевої. Київ : Держ соцслужба, 2010. 144 с.
32. Пожидаєва О. В. Сутність та види консультавання в соціально-педагогічній діяльності. *Вісник Запорізького національного університету. Сер. Педагогічні науки : зб. наук. пр. Запоріжжя*, 2012. С. 22–25.
33. Полтавець В. І. Соціальна робота в Україні : перші кроки. Київ : КМ «Academia» 2000. 236 с.
34. Попович Г. Соціальна робота і міждисциплінарне співробітництво. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. № 1.
35. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 48. Ст. 409.

36. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : Закон України від 1.06.2000 №1768-III. URL : <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini> (дата звернення: 17.09.2020).

37. Про затвердження Порядку надання документів та їх складу при застосуванні податкової соціальної пільги : Постанова від 23.12.2003 р. №2035. URL: sfs.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini. (дата звернення: 17.10.2020).

38. Про соціальні послуги : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 45. Ст. 358.

39. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 21.06.2001 р. № 2558 III. URL: zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2558-14 (дата звернення: 17.09.2020).

40. Про соціальну роботу : Проект Закону України від 25.05.2006 № 0958. URL: gska2.rada.gov.ua. (дата звернення : 17.09.2020).

41. Проблеми реалізації прав і свобод людини та громадянина в Україні : монографія / за заг. ред. Н.М. Оніщенко, О. В. Зайчука.. Київ : «Юридична думка». 2010. 424 с.

42. Райс Ф. После развода : неполные и смешанные семьи. Психология подросткового и юношеского возраста : учеб. пособ. для студ. и аспирантов психол. фак. Санкт-Петербург, 2000. 536 с.

43. Семигіна Т. В. Вступ до соціальної роботи : навч. посіб. Київ : Фенікс, 2011. 271 с.

44. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ : Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

45. Скуратівський В. Основи соціальної політики. Київ : МАУП, 2002. 200 с.

46. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко. Київ : Центр навчальної літератури, 2009. 256 с.

47. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми : посіб. у 2 ч.; Ч. I. *Сучасні орієнтири та ключові технології* / З. П. Кияниця, Ж. В. Петрочко. Київ : ОБНОВА КОМПАНІЇ, 2017. 256 с.
48. Становище сім'ї в Європі: статистика, що б'є на сполох. *CREDO*. Католицький суспільно-релігійний сайт. URL: <https://credo.pro/2018/08/217266> (дата звернення: 23.10.2020).
49. Тавровецька Н. І. Емпіричне дослідження дитячо-батьківських відносин в неповних родинах. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Психологічні науки*. 2013. Вип. 1. С. 44-47.
50. Технології соціально-педагогічної роботи : навч. посіб. / за заг. ред. А. Й. Капської. Київ : УДЦССМ, 2000. 372 с.
51. Тименко В. М. Історичні етапи розвитку теорії соціальної роботи в США. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/296366869.pdf>.
52. Ханстантинов В. О. Концептуальні засади соціальної роботи в сучасному українському суспільстві. URL: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/politics/> (дата звернення : 17.09.2020).
53. Харченко С. Я. Соціально-педагогічне консультування : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2012. 403 с.
54. Чубук Р. В. Прикладні аспекти соціальної роботи з неповними сім'ями. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. 2016. № 142. С. 204-207.
55. Щокін Г. В. Соціальна теорія і кадрова політика. Київ, 2000. 240 с.
56. Юрченко І. В. Функціонально неповна сім'я : характерні риси та проблеми. *Філософія, соціологія, психологія* : зб. наук. праць. Івано-Франківськ : ВЦВ ЦІТ, 2008. Вип. 13. Ч. 2. С. 207–216.

ДОДАТКИ

Додаток А

Питання для анкетування

1. ПІБ
2. Вік
3. Освіта
4. Трудова діяльність
5. Сімейне становище
6. Діти до 18-ти років
7. Обставини, за яких Ви стали самотнім батьком?
8. Чи отримуєте Ви допомогу на дитину від другого з батьків? Якщо «ні», то які причини?
9. Чи отримуєте Ви допомогу від держави? Якщо «ні», то які заходи Ви застосовували для отримання державної допомоги?
10. З якими труднощами Ви стикаєтесь у піклуванні за дитиною?
11. Яке Ваше соціальне самопочуття? Чи зазнавали Ви коли-небудь проявів дискримінації?
12. Чи звертались Ви за психологічною допомогою?
13. Чи користуєтесь Ви послугами приватних установ у догляді за дитиною?
14. Яку допомогу у піклуванні за дитиною Ви хотіли б отримати від держави?
15. Які Ваші пропозиції для мір підтримки самотніх родин на державному і місцевому рівнях?

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Родкіна Таміла Юріївна, студентка 2 курсу магістратури, форми навчання заочної, факультету соціології та управління, спеціальність соціальна робота, адреса електронної пошти tamilarodkina@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Інноваційні підходи в системі соціальної роботи з самотніми батьками» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомена;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____	Підпис _____	ПІБ (студент)	<u>Т. Ю. Родкіна</u>
Дата _____	Підпис _____	ПІБ (науковий керівник)	<u>О.С. Маліновська</u>